

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԸ՝

ՎԷՊ

ՀԱՆՐԻ ԲՕՐԴՕՒ

VI

Ժակ Ալվարը թերթեց իր յուշատետրը, նշանակեց կապոյտ մատիտով մի քանի կարեւոր տեղեր, ապա սկսեց մեծ մեծ քայլերով ձեռնել իր աշխատութեան կարինէտում, ձեռքով շարժումներ անելով և թուղցիկ խօսքեր արտասանելով:

— Շատ լաւ, ասում էր ինքն իրան, գործերս լաւ են գնում: Կարծեմ այս օրը ինձ համար նոր հորիզոններ կը բանայ:

Նա առաջուց տեսնում էր մինիստրութիւնը տապալուած և խորհրդի նոր նախագահը իրան առաջարկելիս մի կարեւոր մինիստրական պաշտօն: Նրա ինքնապատահութիւնը աւելի հեռու հորիզոններ էր երեւակայում իր առաջ:

— Եթէ ինձ առաջարկեն մինիստրի օգնականի պաշտօն, ես կը մերժեմ: Ինձ պէտք է գոնէ հասարակական աշխատութիւնների կամ վաճառականութեան մինիստրութիւնը տան: Ներքին գործերի մինիստրութիւնը աւելի լաւ կը լինէր, ի նկատի ունենալով՝ որ կարող էի փոփոխութեան ենթարկել իմ նահանգի վարչական կազմը, համաձայն իմ նոր կարծիքների, բայց այդ մինիստրութիւնը չեն տալիս սկսնակներին:

Կէս ամիս կար, որ նա վերաբնակում էր իր նախկին բնակարանում՝ սեպտեմբերի վերջը և հոկտեմբերի սկիզբին անցնելով որպէս թէ որսորդութեամբ մի նախկին արմատական մինիստրի մօտ, որ պաշտպան և սիրող էր համարում ժողովրդի, որին նա արհամարհում էր իր ահագին հպարտութեան բարձ-

րութիւնից: Իսկապէս Ալվարը նախապատրաստել էր իր մուսքը՝ քաղաքական ասպարիզում և իր քաղաքական փոփոխութիւնը:

Նա հասկացել էր, որ Մէրանները թշնամարար և Աննին սառն էին վերաբերում իրան, առանց իսկական պատճառը գուշակելու, բայց նա մտածում էր թէ ժամանակը ամեն բան կը դրստէ և թէ աւելի լաւ էր անժամանակ հեռանալ և համբերութեամբ սպասել անխուսափելի հաշտութեան: Չիմանալով իր կնոջ ծանր հիւանդութիւնը, չը նայելով պ. Մէրանի մի քանի անհանգստացուցիչ նամակներին, որոնց նա կարեւորութիւն չէր տալիս, որովհետեւ չափազանց խանգարում էին իր ծրագիրները, նա իր վերջին նամակում պահանջում էր որ կինը չուտով գայ Պարիզ իր մօտ: Նա պէտք ունէր կնոջը ընդունելութիւններ անելու համար, որովհետեւ նա սիրում էր համախմբել իր շուրջը այն նշանաւոր անձանց, որոնց ծառայեցնում էր իր շահերին:

Հոկտեմբերի վերջին էր: Պարլամենտական նիստերը վերաբացուել էին: Այդ օր ժակը պէտք է հարցապնդումն անէր կառավարութեան ներքին քաղաքականութեան մասին: Այդ ընդհանուր հարցապնդման շարժառիթներն այն խիստ ճշշումն էր, որ գործ էին դրել հարաւում պայթում զործադուլները զսպելու համար և սօցիալիստների գործողութիւններին նպաստաւոր մի նահանգապետի կողմից ձեւով կատարուած պաշտօնանկութիւնը: Եթէ ի նկատի ունենայինք պարլամենտի գաւիթներում արող ժխտը, լրագրական յօդուածները, պէտք էր կարծել, որ պարլամենտը անվստահ ընդունելութիւն պէտք է անէ չափաւոր միջնորդութեան, որ պահպանել էր երկրի վըստահութիւնը մի տարուց աւելի, իսկ այդ շատ երկար էր արդէն մեր անհամբեր ժամանակի համար: Կանխօրէն քննադատում էին ժակ Ալվարի անձնաւորութիւնը, որ յայտնի էր դարձել իր արտասանած երկու կամ երեք ճառերով: Եռաջինը՝ Խոալիայի հետ ունեցած մեր առեւտրական յարաբերութիւնների, իսկ մնացածը՝ ելեւմտացոյցի մասին և միմեանց հարցնում էին, թէ որքան ընդի ազգիցութիւն կամ ճարպիկութիւն պէտք է պարունակէր այդ արմատական նորոնծայի ճառը, որին պարլամենտ էին ուղարկել չափաւոր ընտրողները:

Ժակը, պատրաստուելով պաշարի, չէր մտածում ամենեւին այն սկզբունքների մասին, որ պէտք է պաշտպանէր: Անշուշտ, նա գեղեցիկ և որոտալից քարոզներ կ'արտասանէր այն ժողովրդի մասին, որի համար այնքան հոգս էր քաշում, ինչպէս ինքն էր ասում, որքան ձուկը ինձորի համար: Իսկապէս, նա հոգս էր քաշում միայն իր ապագայի հա-

մարտի Կոնստանդնուպոլսի ղեկավարները՝ իշխանութեան համարելու, նա եկել էր այն եզրակացութեան, որ առաջագիշտ ձախ կողմը ապագայում յաջողութիւն պէտք է ունենայ: Մի միտք միայն նրան անհանգիստացնում էր, այն է. «Եթէ սխալուած լինեմ, եթէ բուռնապաշտ երկիրը չը կամենայ առաջ գնալ, եթէ պատգամաւորները, տնկելով անդադար իրանց աչքերը իրանց շրջանների վրայ, չը վստահեն առաջ ընթանալ...»

— Շատ ուշ է, եզրափակեց նա: Ես ընտրել եմ: Պէտք է յաղթել: Ես իմ այս ճառով մինիստրութեան գլխին բաւական հարուածներ կ'իջեցնեմ: Իմ հարուածներէն իմ դատեն ոյժա:

Նա մօտեցաւ Սենի վրայ նայող լուսամտին: Նա տեսաւ միայն գետափի ծառերը, սեւ ու մերկ և նրանց արանքով՝ դանդաղահոտ գետը: Մշուշ ծածկում էր հորիզոնը: Այդ երկրի վհատ բանաստեղծութիւնը նրան չը գրաւեց ամենեւին:

— Ես ատում եմ Պարիզի այս անկիւնը, մտածեց նա: Նա ստեղծուած է երազողների, բանաստեղծների համար (և որպիսի արհամարհանքով նա արտասանում էր այս խօսքերը): Հէնց որ վարձի ժամանակը լրացաւ, ես կը գնամ մի աւելի աշխոյժ, աւելի լուրջ թաղ, գործունեայ մի թաղ...:

Նա հագաւ վերաբլոււն և իջաւ: Անցնելով դռնապանի խուցի առջեւից, նա բացեց կիսովի դուռը:

— Դէ, տիկին Պատու, ահա այսօր մենք կը տապալենք մինիստրութիւնը:

Եւ ձեռքով խփեց իր հաստ թղթապանակին:

— Ուղարկեցէք է՝ ձեր մարդին ինձ մի կտոր բերելու: Դռնապանը և դռնապանուհին հիացմունքով վերաբերում էին իրանց տնկէջին: Ժակը հմուտութեամբ զրոյց էր անում ստորինների հետ և նոյն իսկ շողոքորթուած էր տեսնում իրան այդ զրոյցների մէջ, զգալով իր գերիշխանութիւնը: Տան սպասաւորները տհաճելի չէին նրա մտքին որ թէև փայլուն ձկունութիւն ունէր, բայց գոհիկ էր մնացել:

Տիկին Պատուն դուրս հրեց իր ամուսնուն:

— Գնա, գնա, շուտով կտոր բեր!

Դա մի տձեւ հաստ կին էր, որի ճարպոտ դէմքը փայլում էր: Նա թագաւորում էր տան բարձրից մինչեւ ներքեւ, ուստի և կառավարութեան խնդիրներում իրան ցոյց էր տալիս որոշ ձեռնհասութիւն ունեցող:

— Յաջողութիւն, պարոն Ալվար: Այս երեկոյ, մենք կը փնէք «La Patrie» լրագիրը:

Ժակը ասաց կառապանին:

—Դիւրոն սրճարանը:

Նա նախընթաց օրը իմաց էր տուել, տիկին Ֆերրէզիին, որ մի փոքր ժամանակ սուգից և խղճահարուժիւնից յետոյ դարձնալ եկել էր Պարիզ և միացել նրա հետ:

—Մենք կը նախաճաշենք միասին նիստից առաջ: Ես կը բերեմ քեզ համար մուտքի տոմսակ:

Նա ամենեւին չէր վախենում յաճախուած տեղերից: Աշխատելով ամեն տեղ իր տաղանդը ի ցոյց դնել, նա ցինիկարար և սնապարծութեամբ հրապարակ էր հանում իր բարի բախտը և նոյնը ստիպում էր անելու իր սիրուհուն:

Նա ուշացել էր: Իտալուհին ձանձրանում էր նրան սպասելուց: Թէեւ նրա մոյգ արդուզարդը աչքի ընկնող չէր, բայց նրա հիանալի սեւ մաղերը և ծիրանի վարդի նման նրա ալ բերանը իր վրայ էին դարձնում բոլոր նայուածքները: Նա հասկացաւ թէ ինչ տեսակ կնոջ տեղ էին ընդունում իրան, հասկացաւ որ ժակը մատնում էր իրան ծառաների արհամարհանքին այդպէս թողնելով իրան: Բայց ժակը թէ խօսքով և թէ իր գործողութիւններով միշտ խոնարհեցնում էր իրան ամեն բան, ուստի և երբ կոմսուհին տեսաւ նրան կառքից իջնելիս, նա, խոնարհուած, մոռացաւ գանգատուել:

Ժակը ներողութիւն անգամ չը ինդրեց, ընտրեց մի սեղան և վերցրեց կարտը, որին չը նայեց նոյն իսկ, այլ անմիջապէս պատուիրեց:

—Ոստրէներ, առանց լիմոնի, տասնեւութ հատ. թերխաչ հաւկիթներ. բիֆշտեկս, լաւ եփած. կէս շիշ սօսէրն և սէն-էմիլիօն գինի: Գնացէք, շտապեցէք և յայտնեցէք տնտեսին:

Ապա աւելացրեց ինքն իր համար:

—Բօրտօն ոյժ է տալիս և չէ տաքացնում. նա հռետորների գինին է:

Միայն դրանից յետոյ մտածեց իր սեղանակցուհուն հարցընել:

—Պատուիրածս նախաճաշը յարմար է ձեզ:

Կոմսուհին հաւանութիւն տուեց, բայց մի փոքր յետոյ, երբ նա ոստրէներին ձեռք չը տուեց, ժակը ասաց.

—Զարմանալի է. այս բոպէիս դուք սիրում էիք նրանց:

Նա խօսեց նիստի մասին, նշանակեց այն քաղաքական մարդկանց, որոնք պէտք է մասնակցէին վիճարանութիւններին և նկարագրեց ամենքին խիստ դառն հեղնութեամբ: Նա ամենեւին չէր քաշոււմ իր սիրուհուց. ոչ մի տաղանդ, չնորհ չէր գտնում նրա առաջ: Նա յատկապէս հարուածում էր պարկեշտ և յարգելի համբաւները:

Աղանդներին՝ նա կանչել տուեց մի կօմիսիօնէր և տալով նրան իր բնակարանի հասցէն, ուղարկեց նրան բերելու իր պօստը: Նա սպասում էր ստանալու իր հարցապնդման օգտակար մի տեղեկութիւն:

Կօմիսիօնէրը բերեց միայն մի հեռագիր: Ժակը բացեց, կարդաց և նորից ծալեց առանց մի բան ասելու: Իտալուհին հասկացաւ նրա դէմքից որ աւելի մի խոչընդոտ է պատահել քան տխրութիւն: Ժակը մի քանի րոպէ խորասուզուած մնաց մտածմունքի մէջ, ապա իր սովորական կոպտութեամբ ասաց.

—Վերջացրիր. թող ինձ ուրեմն... ինձ հարկաւոր է մի քանի յիշողութիւններ դասաւորել պարլամենտը գնալուց առաջ: Իտալուհին ցոյց տուեց հեռագիրը:

—Ոչինչ չը կայ ուրեմն:

Նա նշան արեց թէ ոչ:

—Քեզ կը տեսնեմ նիստից յետոյ:

—Ոչ, վաղը: Վիլլիէ փողոցը. քեզ կ'իմացնեմ:

—Ուրեմն, մնաս բարեւ: Քո գեղեցիկ խօսքերդ ես կը կլանեմ շուտով, պարլամենտում:

Նա հազաւ ձեռնոյցները և դուրս եկաւ: Ժակի հոգան չէր անգամ թէ դրսում, այդ անձրեւով և մշուշով ինչ պէտք է անի այդ կիներ մինչև պարլամենտի ժամանակը հասնելը:

Ժակը պահանջեց մի ուղեցոյց և որոնեց Աննէսի գնացքի ժամերը: Ժամը երկու և կէսին մի ձեպընթաց կար, որ հասնում էր Աննէսի առաւօտեան ժամը մէկին, իսկ մի ուրիշը գնում էր երեկոյեան ժամը եօթին և քսանհինգ րոպէին և տանում էր տաններկու ժամ աւելի ուշ:

Նա նայեց ժամացոյցը: Ժամը մի և երեսուն րոպէ էր. նա ժամանակ ունէր ընտրութիւն անելու:

—Ես կառք չեմ գտնի գիշերուայ մէջ Մէնթօն գնալու համար, ասաց նա ինքն իրան: Բացի դրանից...

Նա նորից կարդաց հեռագիրը, որ պարունակում էր այս մի քանի խօսքերը. «Աճնից Ես վաճ Ե. Եկեք իսկոյն. Մեքան»: Նա մտածեց.

—Հայրը պաշտում է նրան և երես է տալիս: Նա չափազանցնում է նրա բոլոր յոգնութիւնները: Ես ապահով եմ, որ տիկին Մէրանը ինձ այսպիսի հրամայողական կերպով չէր հեռագրի. Եկեք իսկոյն: Ուրեմն իմ պատուական աներս մոռանում է, որ ես այսօր հարցապնդում եմ անելու: Լրագիրները այդ մասին բաւականին խօսեցին: Գաւառական այդ ծակերում, ոչ մի բան չը գիտեն: Երբ մարդ այնպիսի փեսայ ունի, որի քաղաքական ապագան փառաւոր է երեւում, պէտք է հետաքրքր-

րուել, թէ նա ինչ է անում: Աննին վտանգաւոր հիւանդութիւն չունէր, երբ ես նրան թողեցի: Միայն մի քիչ սակաւարիւն էր: Արդ, սակաւարիւնութիւնից մարդ չէ մեռնում: Առողջութեամբ ամենաքնքեղներն են թաղում ամենահումկուններին...

Նա չէր վարանել իր որոշման մէջ. բայց աշխատում էր պատճառաբանել այդ որոշումը և գունաւորել, չը նայելով որ ինքն իր հետ անկեղծ էր: Նա չէր ուզում իջնել մինչև իր եսասիրութեան խորքը, որովհետև մահուան յայտնութիւնը տալիս է մեր գործողութիւններին մի այնպիսի խորհրդաւոր կարեւորութիւն, որ հարուածում է նոյն իսկ ամենաանզգայուններին:

—Ես կը մեկնեմ երեկոյեան ճեպընթացով: Աւելի նուազ անձնական պատճառներ են պէտք հարցապնդումն յետաձգել տալու համար: Ժամը եօթին նիստը վերջացած կը լինի և գուցէ մինիստրութիւնը՝ տապալուած. ես հէնց ճիշտ ժամին կը հասնեմ:

Հանդարտուած՝ նա չնորհաւորեց իրան.

—Մի և նոյնն է, սակայն անհաճոյ է. շատ ուրիշները ինձ տեղ կը կորցնէին իրանց:

Նա բաւականութիւն էր զգում իրան տրամադիր և պատրաստ մտնելով կռուի, չը նայելով վատ լուրին:

Իսկ այնտեղ, գիւղում, իրանից շատ հեռու, Աննին աւարտում էր իր մատաղ կեանքը հանդարտաբար: Քսանեւչորս տարեկանում արդէն այլ եւս ոչ մի բան չէր հրապուրում նրան երկրի վրայ: Նա չէր սպասում ոչ մի երջանկութիւն և նոյն անմեղ հոգին ճանաչում էր բոլոր այն գարշութիւնները, որոնք ապաստանում են սիրոյ անուան ներքոյ: Ժակը սպանել էր նրա մէջ ապրելու ցանկութիւնը: Եւ ստիպն, իմանալով նրա մօտալուտ վախճանը, նա չէր մտածում ոչ իր արհամարհանքներին ոչ եւս իր անհաւատարմութիւններին:

Աւելի գործնական, նա ինքն իրան ասում էր.

—Ես ճարպիկ չը վարուեցի բոլոր այդ Մէրանների հետ. ես հեռացրի նրանց ինձանից յիմարաբար. պէտք է վարմունքս փոխեմ:

Եւ նա մինչեւ անգամ չամաչեց այսպէս մտածելու.

—Եթէ անախորժ դէպքը պատահի՝ ես կենթարկուեմ շատ անհաճոյ պահանջումների. բայց դրանից ես ունեմ միայն իմ ռոճիկը և իմ ծաղրալի եկամուտները: Ահ, ամենին ոչ, չը պէտք է այդ լինի:

Իր առաջիկայ ճառը ծանր մտախոհութիւններով չը խանգարելու համար, նա վանեց այդ տխուր առարկան:

—Աննին ուշքից գնացած կը լինի, իսկ նրա շրջապատողները սարսափած կը լինեն. ուրիշ բան չը կայ: Խեղճ փոքրիկ! նա շատ գոշտր է. ես նրան կ'ուղարկեմ ձմեռն անցկացնի հայրանում:

Այդպէս լաւ խօսքերով հանդարտացնելով իրան, նա վեր կ'այացաւ և պահանջեց հաշիւը՝ վճարելու համար:

—Այստեղ մի սխալ կայ, նկատեց նա սպասաւորին. դուք միջանակիլ էք մի աման պտուղ, որն ես չեմ պատուիրել:

Նա վճարեց ուղղուած հաշիւը և միտքը հանդարտ՝ դուրս եկաւ պարլամենտը գնալու համար: Մաղըլէն եկեղեցու առջևի ժամացոյցը յոյց էր տալիս ժամը երկուս: Ժամը երկուսից մինչեւ եօթը և քսան հինգ ըրպէս նա ժամանակ ունէր կազմակերպել իր քաղաքական յաղթութիւնը:

... Երեկոն վրայ էր հասել և մշուշի մէջ, Բուրբոնեան պալատի առաջ անց ու դարձ էին անում խմբեր, անցնելով մինիստի լուրերն ստանալու, չը նայելով վատ եղանակին: Անձ-պրեւակաւներ թակ աշխոյժով վիճաբանում էին: Մեծ դէպքերի յիշարարկեալ ջղային անհանգստութիւնը յուզում էր այդ հետաքրքրեալներին: Գաղի կառուցների բոցը հազիւ ստուեր էր ձգում: ԲԳեաի վրայ, չըջմուլիլ լուրի նման, արագ վազում էին անց ու դարձ անող նաւակների կարմիր և կանաչ ճրագները:

Ժակ Ալվարը, շառագունած, առանց ուշադրութիւն դարձնելու թափուող անձրեւին, երեւայ այն փոքր ծառուղիի վրայ, որը միանում է Օրօթի գետափին: Երկու արմատական պարտադրութիւնները, Ֆելտան և Հիտտըֆօր, առաջնորդում էին նրան:

—Սպասեցէք հինգ ըրպէ, ասում էր վերջինս, մենք կ'ուշենանք քուէարկութեան հետեւանքը: Մեծամասնութիւնը մեր յիշողն է. Հինգ ըրպէից յետոյ այլ ես մինիստրութիւն չի լինի: Ժակը նայեց ժամացոյցին դաղի կառուցի տակ:

—Ժամը վեց և երեք քառորդ. ես հազիւ չորերս փոխելու եմ ձեպընթացին հասնելու ժամանակ ունեմ:

—Գնացէք, գնացէք գոչեց Ֆելտանը շարժելով իր մեծ պազուկները: Տիկին Ալվարը ձեզ սպասում է: Խեղճ բարեկամ, որքան քաջութիւն հարկաւոր էր ձեզ, որքան քաջութիւն:

Այս Ֆելտանը այն բարի յեղատիօսականներից մինն էր, որոնք իրանց ընտանիքում նմանում են հեզ ոչխարների: Ժակը սեղմեց նրանց ձեռքը:

—Դուք ջիղ և բուռնք ունէք, ասաց դարձեալ Հիտտըֆօրը: Եւ երիտասարդ պատգամաւորը գիտէր այդ չոր և մա-
Օգոստոս, 1902.

շուած մարդի կօմսլեմենտի արժէքը, նա ասաց նրանց մեկնելիս:

— Հեռագրեցէք ինձ հետեւանքը այս հասցէով. Մէնթօն, Սէն-Բէրնար, ցպահանջ:

Եւ երբ բանում էր կառքի դռնակը մտնելու համար, նա կիսովի յետ նայեց և աւելացրեց.

— Ուղարկեցէք ինձ լրագրների մի կապույ. նոյն հասցէն: Նա կուչ եկաւ կառքի անկիւնում. կառքը շուտով անհետացաւ մօայլ մշուշի մէջ:

Յետ դառնալով Ֆելտանի հետ, Հիտտըֆօրը սկսեց այսպանել.

— Ի՞նչ հրաշալի միտք յղացար խօսելով նրան իր կնոջ մասին: Ես փոքր ինչ առաջ նրան տեսայ Դիւրոնի մօտ նախաճաշելիս իր սիրուհու հետ:

— Դուք ապահով էք, հարցրեց միւսը, որ խտտաբարոյ էր և յաջողութիւն չունենալով կանանց մօտ, ատում էր յատկապէս վաւաշոտութիւնը:

— Բայց այդ սիրուհին շատ գեղեցիկ է, պնդեց Հիտտըֆօր:

Եւ լեզուն չրխկացրեց ատամներին:

— Ուրեմն ինչ էր այն սրտառուչ ֆրազը մեր ամենասիրելի էականերին սպառնացող մահուան մասին, որի պատկերը նա հեռացնում էր իրանից, որպէս զի կարողանայ մտածել միայն այն պարտաւորութիւնների մասին, որ դրել է նրա վրայ հայրենիքի և իր ներքին խաղաղութեան սէրը: Նրա այդ ֆրազը ցնցեց ամբողջովին ինձ:

— Իմ խեղճ Ֆելտան, ուրեմն դուք միշտ պէտք է հոետորութեան խաբուածը լինէք: Յիշում էք, ինչ որ ձեզ ասացի Ալվարի առաջին ճառից յետոյ. «ահա մեր ամենքի տէրը»: Նրա ուղեղը նոյնչափ սառն է, որքան նրա խօսքը տաք է: Միայն նա իր ոյժի վրայ մեծ համարումն ունի:

Նա քաշեց տարաւ իր պաշտօնակցին պարլամենտի գաւիթները:

— Պէտք է քուէարկութիւնը վերջացած լինի: Ո՞վ պէտք է նոր մինիստրութեան գլուխ կանգնի: Ալվարը, որ տապալել է հինը...

— Դուք կարծում էք, որ մինիստրութիւնը տապալուել է:

— Անշուշտ... նա շատ երիտասարդ է. նրան կը տան օգնականի պաշտօն:

Եւ նրանք մօտան նիստի սրահը...

Մի քառորդից յետոյ, ժակը՝ որ պատուիրել էր կառապա-

Վերին Սեն-ժերմենի բուլվարով անցնել Լիօնի կայարանը գնալու համար, նորից անցնում էր պարլամենտի առջևից: Արդէն լրացրեցին իրենց անհրաժեշտ անգործությունները և հեռացան:

— Պահանջեցէք... միևիսուս քանիսն անցանք...:

Եւ Օրսէյի գետափի վրայ կանգնած խմբերը հետզհետէ հեռացան:

Նա մտածեց.

— Լրագրիչները դեռ չեն կարող յայտնել անկում, բայց տղաները արդէն գիտեն: Ուրեմն ճիշտ է:

Նա նայեց ժամացույցին և դուրսը դուրս հանեց պոռալով.

— Շտապեցէք, եթէ ոչ գնացքին չեմ հասնի:

Նրա հրամայողական ձայնը թօթափեց կառապանին, որ և մտրակեց ձին:

Կայարանի առաջ նրան սպասում էր տիկին Ֆերրէզին: Ժակի ճառի մէջ արած ակնարկից նա հասկացել էր այն հեռավոր իմաստը, որ իր ներկայութեամբ բացել էր:

— Աննին մեռել է, մտածում էր նա:

Եւ որովհետեւ նա գիտէր երեկոյեան ճեպընթացի ժամանակը, ուստի շտապել եկել էր միմիայն տարիաժողովին.

Այնպէս անցաւ նրա առջևից. «Դուք! ևս մեկնում եմ...» վաղեց գնելու երեկոյեան լրագրիչները մի կուպէ բռնեց առաջին կարգում: այդտեղ եկաւ նրան գտաւ խտալուհին մի դամբիւղ լի պաշարեղէնով, որ գնել էր մտածելով թէ նա ժամանակ չի ունենայ ճաշելու:

Երկաթուղային պաշտօնականները պոռում էին արդէն. «Ի կողմ» և չորհուրդ փակում էին դռները:

— Իմ խեղճ բարեկամ! ասաց խտալուհին: Որպիսի վիշտ! Մեռնել քսան տարեկանում!:

— Նա չէ մեռել, ուղղեց նրան ժակը և առաւ ձեռքից կողովը. նա միայն ծանր հիւանդ է:

Տիկին Ֆերրէզին անկեղծօրէն դռնեց.

— Ո՛հ, տար Աստուած որ նա ապրի:

Սակայն կայարանը գալիս, նա չէր կարողացել արգելել իրան մտածել թէ այժմ այլ ևս ոչ մի բան չէ բաժանում իրան ժակից և կարող է ամուսնանալ:

Իսկ ժակը ասում էր ինքն իրան.

— Այս կինը սկսել է չափից դուրս գալ. պէտքէ զսպել:

Նա հարցրեց խտալուհուն.

— Մնացի՛ր մինչև նիստի վերջը. մինիստրութիւնը տապալուեց, թէ ոչ:

— Ոչ, ոչ! հէնց որ դու մեկնեցիր, ես վաղեցի այստեղ

քեզ մի անգամ եւս տեսնելու ինդճ բարեկամ! ես սպասում եմ քեզ կէս ժամից 'ի վեր:

—Շատ յիմարութիւն է. պէտք էր մնալ!

Եւ այդ կծու խօսքն ասելով, նա սեղմեց իր սիրունու ձեռքը, մինչ սա կամենում էր համբուրել նրան և մտաւ վազօն: Գնացքը սուլեց. լուսամտից նա տեսաւ որ իտալուհին լացում է: Սա չէր բամբլ վիշտը մինչև մրուրը, թէև վաղուց գիտէր, որ սէրը մանաւանդ մի տանջանք է:

Լիօնի կայարանի լոյսերը կարծես ընթացող գնացքի հետ փախչում էին: Ժակը տեղ բռնեց, բացեց «Le Temps» լրագիրը և որոնեց պարլամենտի նիստի նկարագրութիւնը: Վիճաբանութեան հասնելուց առաջ, լրագրերը ստուերագծում էր գաւիթների ոգևորութեան մի թեթեւ պատկեր և առաջ էր բերում ճառախօսների ծանօթ անձնաւորութիւնների ցուցակը: Երիտաւարդ երեսփոխանը այս մտածմունքն ունեցաւ.

—Օղափոխութեան համար գնացածները ուշ են վերադառնում Պարիզ: Յունուար ամսին ես աւելի շատ ունկնդիր կ'ունենայի բարձր դասակարգից:

Նա կարդաց իր ճառը: Դա՛ իրան նենգամտութեամբ կաշմուած մի ղեկուցագիր էր մինիստրութեան գործած սխալների մասին պարլամենտի փակուելուց ի վեր և մեր ներքին անկարգութեան մի դառն նկարագիր: Ընդդիմադրական ճառախօսները աւելի սաստկացնում են այդ կծու քննադատութիւնները: Ժակը չէր հանդիպել այն բուն հակառակութեան, որ սպասում էր ազգային ժողովի մի կուսակցական հատուածից: Չափաւոր խումբը, որ պէտք է որոշէր իր նշանաբանը առաւօտեան մի ժողովում, չէր կարողացել համաձայնութիւն կայացնել իր բռնելի տակտիկայի մասին: Իր նախագահի բացակայութիւնը, որ հիւանդացել էր շատ անյարմար ժամանակ, նրան դուրս էր հանել չաւղից: Գալով աջակողմեան կուսակցութեան, նրա ներկայացուցիչները որսորդութիւն էին անում և նրա նստարանները դատարկ էին: Յոյս էին դրել հարցապնդողի անփորձութեան վրայ, բայց շատ սխալ ենթադրութիւն էր այդ: Լինելով մարտնչող բնաւորութեան տէր մարդ, Ժակ Ալվարը խրախուսում էր իրան կռուի: Չափաւորների ուժգնութիւնը չէր, որ կարող էր յետ պահել նրան պայքարից: Խիզախ՝ յարձակման մէջ, նա աւելի ահարկու հանդիսացաւ առարկութեան մէջ և ընդհատումների հեղինակները բաւական դժնդակ հարուածներ ստացան: Նա յարձակում էր կազմալոյծ խմբերի վրայ և նրա կողմնակիցները նիստի սրահի մէջ կոպիտ ոտիկանների պաշտօն էին կատարում...

Նա ուրախ ուրախ ժպտում էր կարդալով իր ասածները և կրկնե-

լով՝ որպէս զի աւելի լաւ հիանայ իրանով։ Ապա նա անցողակի կարգաց ներքին գործերի մինիստրի պատասխանը, որին կատաղեցրել էին նրա քսութիւնները և տեղեկութիւնների ստուգութիւնը։ Անճապաստան և մաղձոտ, այս մինիստրը այնպիսի ճանձնաբալէյ, նրա այդ յարձակումները յաջողում էին, բայց այս անգամ նա ամեն չափ սնցաւ և իբրև մի վիրաւոր վարպէ՝ նա վրայ էր տուել առանց այլ ու ձախ նայելու։

Օրագրի պատմութեամբ վերջանում էր այդտեղ, երեկոյեան ժամը հնգին։ Ժակը սահեցրեց ձեռքից թերթը և յիշողութեամբ շարունակեց նիստը։ Նա վերսկսել էր իր ճառը, այս անգամ ստիպուած լինելով պաշտպանելու իր անձը, ըստ որում մինիստրը յանդիմանել էր նրան փոփոխամտութեան մէջ։ Այդ հապատախանի մէջ, զանց առնելով իրողութիւնները և բաւականանալով ճարտարախօսութեամբ, նա բացատրել էր որ ստիպուած էր փոխել իր կարծիքները ժողովրդի սիրոյ, ճշմարտութեան ցանկութեան և կառավարչական կեղծաւորութեան ձանձրոյթի պատճառով։ Նա մի հիանալի ընդարձակութիւն տուեց իր ճառին և իր նախկին բարեկամների ամբողջ կուսակցութիւնը դատաւիտեց։ Այդ ժամանակ էր, որ իր անկեղծութեան իբրև առհաւատչեայ, նա արտասանեց իր հռչակաւոր ֆրազը իր օջախին սպառնացող սուգի մասին և իր ներկայութեան մասին ամբիոնի վրայ, չընայելով վշտին և անհանգստութեան։ Այդպիսով հակաճառութիւնները մեծայեղ էին յանկարծ և խորհրդի նախագահն ինքը ստիպուած էր ձեռք առնել իր վտանգուած կարիքների և քաղաքականութեան պաշտպանութիւնն ու դնել վտանգութեան հարց։

Ի՞նչ էր արտադրել քուէարկութիւնը։ Անշուշտ այդ ժամին, արմատական կուսակցութիւնը արձանագրում էր իր յաղթութիւնը և արդէն շարժւում էր ստանալու համար հանդուցեալ մինիստրութեան ժառանգութիւնը։

—Պարիզից հեռու, ինձ զանցառութեան կը տան, մտածում էր Ժակը։ Հիտաբֆօրը, որ նախանձոտ է, ինձ որ և է մի անկարեւոր պաշտօն առաջարկել կը տայ, ևս նրանց խորհուրդ չեմ տալիս ինձ մոռանալ։ Նրանք այժմ ըմբռնեցին իմ ոյժը...

Գրգռուած, արրած պայքարի այդ օրով, նա զնաց ծխելու նրբանցքում։ Նա կարեկցաբար նայեց երկու կամ երեք ճանապարհորդի, որ ոչ մի ուշադրութիւն չէին դարձնում իր վրայ և արհամարհեց նրանց, որովհետեւ անգիտանում էին իր պարլամենտական դերը։ Ապա նրա խիստ լարուած և յոգնած միտքը բայ

Թողեց փառասիրական նպատակները՝ Քիչ քիչ նրա ետուն արվունը ստիպեց նրան ափսոսալ իր սիրուհուն։ Թէև նա որոշում էր արգէն խզել կապը իտալուհու հետ, բայց հաճութեամբ նրա միտքը կանգ էր առնում այդ կապի քաղցր զուարճութիւնների վրայ։

Երբեմն երբեմն, քաղաքական անուրջների և կամ սիրահարական յիշողութիւնների այդ արշաւանքի ընթացքում, նրա միտքը պաշարւում էր յանկարծ այս ծայրայեղ հարցմունքով։

— Բայց եթէ նա մեռել է։

Սակայն նա լաւ ակորժակով կերաւ իր հեռատես հարձի պաշարեղէնը։

Աննին մեռել էր օրամուտին, առանց հոգեվարքի և մի այնպիսի կրիզիսի ժամանակ, որ ամենևին վտանգաւոր չէր երևում, ճիշտ այն ժամին, երբ ժակը այդ մատաղ մահից օգուտ էր քաղում ամբիոնից չլացնելու իր ունկնդիրներին։

Երկրորդ օրը, Լիւսիէն Հալանդը, որ եկել էր տեղեկանալու հիւանդի անողջութեան մասին, իմացաւ այս տխուր դէպքը։ Մի պառուս սպասուհի նրան ասաց դռանը։

— Մեր խեղճ արկիւնը աւանդեց հոգին երէկ իրիկուն։

— Ահ, կարողացաւ միայն ասել նա։

Դժբախտութեան ծանուցումը մեր մտքի սովորական վիճակից վեր է անցնում։ Երբ մենք ամենևին պատրաստուած չենք այդ լուրին, մեզ մի քիչ ժամանակ է պէտք ճշմարտութիւնը իմանալու համար։ Մեր հոգին մի հատիկ ճախրով չէ համարում մեծ ուրախութիւններին կամ մեծ վշտերին։

Լիւսիէնը ոչինչ չէր գտնում ասելու։

Երբ դուռը պէտք է փակուէր իր առաջ, նա հարցրեց։

— Կարելի է տեսնել նրան։

Նրան մտքին սպաղգեաց սենեակը, որ վերածուել էր մատուռի։ Աննին հանգստանում էր անկողնու վրայ, որ ծածկուած էր վարդերով և յամբիկներով։ Մոմերի լոյսը ողբւորում էր նրա թափանցիկ դէմքը նոյն իսկ կեանքի նմանութեամբ և նրա երկար արտեւանունքը՝ խոնարհուած աչքերի վրայ, որոնք արգէն կորցրել էին իրանց գեղեցկութիւնը, աւելի ևս մեղմացնում էին նրա հրեշտակային դիմադժերի մաքրութիւնը։

Երիտասարդը ճաշակեց այդ սրտաճմլիկ տեսարանի դառնութիւնը։

— Երբ ես եկայ փոքր ինչ առաջ, մտածում էր նա, ես ման էի գալիս ոսկեզօծ տերեւների վրայ, որ քամին շաղահարել էր։ Որովհետեւ ես գիտէի, որ Աննին երկար չի ապրի, ծա-

ների այդ զարդարանքը ինձ սիրելի էր: Իր դիւրբարեկ հրապոյրի՝ աստուածային այն շնորքի համար, որով տպաւորուած էր նրա ժպիտը և զարդարուած էին նրա խօսքերը, նրանից այնպէս բնականաբար բղիտոյ առաքինութեան համար, ես սիրում էի նրան, որ այժմ մեկնուած է այնտեղ: Ես գիտէի, որ նա մեռնելու է և նրա մահը ապշեցնում է ինձ: Ես չեմ տանջուում, բայց յանկանում եմ տանջուել: Ինձ թուում է, որ այդ ընտիր հոգու էութիւնը դեռ երկար կ'ապրի ինձ՝ համար, նման մի փոքրիկ խորհրդաւոր լապտերի, լուսաւորելով իմ առաջ կեանքը և ցոյց տալով ինձ նրա բարութիւնը: Եւ սակայն ես այլ եւս չեմ տեսնի նրա նայուածքը, ոչ ժպիտը: Ես չը կարողացայ տեսնել նրանց վերջին անգամ, տպաւորել իմ մէջ ընդ միշտ: Կարողանալու եմ երկար պահպանել յիշողութեանս մէջ: Խեղճ երեխան՝ որ ամբողջովին սէր էր և ուրիշ մարքեց իր անգութ կրակով սիրելու տանջանքը, որտեղ է հանգստանում այժմ: Արդեօք նա չօգիտացաւ իբրեւ այս թառամած վարդերի բոյրը, կամ գնաց վերաբնակելու մի այլ երջանիկ բնակավայրում: Ես չը գիտեմ, մենք ոչինչ չը գիտենք: Տխրութիւնս ինձ լացայտել չէ տալիս, բայց ես չեմ զգում սիրտս...

Նա լսեց մի հեծկտանք և գլուխը բարձրացրեց: Անկողնու միւս կողմին նա տեսաւ ժաննիին՝ ծնկաչոք, աղօթելիս: Եւ այդ րոպէին իսկ նա զմայլուեց այդ արտասուածքով, զէմքով և նախանձեց այդ վշտի պարզութեան:

Սենեակի խորքում, տիկին Մէրանը նստած, հաղիւ համարձակում էր շարժուել: Նա բոլորովին շիտթուել էր իր վըշտից: Երբ նրան պատմեցին Աննիի վերջին վայրկեանները—մեղմ և հանդարտ ինչպէս ամբողջ այդ քնքոյշ կեանքը—կիւսիէնը հեռացաւ Եւ ճանապարհին, սիրտը խոցուած, նա դարձապես իր սիրոյ անդորրութեան վրայ, որ տանում էր այդ մահը առանց բուռն գանգաթի և նոյն իսկ դառնում էր այդ խորտակուած պատկերի մէջ մի անկեղծիկ առաքինութիւն:

Երբ անցնում էր Մէնթօն-Սէն-Բէրնարդով, նա տեսաւ պօստամանից դուրս գալիս ժակ Ալվարին, որի գէմքը յոգնած լինելով վազօնում անցրած մի գիշերից, վշտին յարմար հեռքեր էր ցոյց տալիս:

—Դու գիտես դժբախտութիւնս, ասաց Ալվարը նրան առաջը բռնելով: Այդ խեղճ Աննին... Այն րոպէին՝ երբ ես մինիստր պէտք է դառնամ... որքան հպարտ կը լինէր նա...:

VII

Գարնան արեւը լիազեղուն մտնում էր փոքր սրահը, ուր աշխատում էր Լիւսիէն Հալանդը: Դա նրա մօր նախկին առանձնասրահն էր, ուր բնակում էր նախամեծարացես: Նա կարդում էր ժամանակակից ռեթիւ-ի այն էջերը, ուր Տէնը հաստատում է, որ մեր գաւառական և անզական հասարակութիւնները չեն կարող այլ ևս լինել իրանց բնակիչների համար փոքր հայրենիքներ, հպարտութեան, սիրոյ և անձնուիրութեան օրինական առարկաներ, որովհետեւ նրանք մանրացրուած են իրանց վարչական կազմակերպութեամբ, իսկ այդ դնում է նրանց պետութեան ձեռքում և նրանց ներկայացուցիչները կորցրել են իրանց նշանակութիւնը ընդհանուր քուէարկութեան ցաւալի հետեւանքների պատճառով, որը հրատարակել է իրաւունքների հաւասարութիւն, բայց պահպանել է պարտաւորութիւնների անհաւասարութիւնը:

—Այո, մտածում էր նա, վերկենալով և թողնելով գիրքը, պէտք է տալ նրանց անձնական կեանք: Մի պետութեան ոյժը կազմողն այդ փոքր հասարակութիւնների աշխոյժն է: Այս բլուզաւոր ժողովուրդը, որ ասում է Ֆրակը, պէտք է նուաճել նրան, պէտք է ապացուցանել նրան աշխատութեամբ և անձնուիրութեամբ որ իր բնական ներկայացուցիչները բոլոր նրանք են, որոնք ապրելով իր մօտ, այնուամենայնիւ աւելի ազատութիւն և կրթութիւն ունեն և շահաւիրուած են հէնց իրանց կալուածների պատճառով, լաւացնել հասարակական վիճակը, գալով ինձ, ես կատարում եմ ինչ որ կարող եմ, իմ համայնքի մէջ, ընդհանուր խորհրդում:

Երկու բաց լուսամուտներով արեւը բերում էր գարնանային քաղցր ջերմութիւնը, խառն օդի այն կենսատու զովութեան հետ, որ մայիս ամսի հրապոյրն է կազմում: Փեղկերի մինը բացւում էր մեծ ծառերի վրայ, որոնց դալար տերեւները դեռ բաց չէին թողնում լոյսը: Լիւսիէնը մօտեցաւ միւս փեղկին, որ աւելի լայն տեսարան էր ցոյց տալիս: Նա զմայլունց լճի կապուտակ ջրով, որ ծփում էր առաւօտեան թեթիկ հովից և, աւելի մօտ, մարգագետինների քնքոյշ խոտով, որ արդէն բարձրացրել թանձրացրել էր: Տան ներքեւ, վարդենիները սկսել էին ծաղկել: Երիտասարդը ժպտաց այդ բերկրալի բնութեամբ:

—Ինչպէս լաւ է ապրելը! այսպէս աշխարհը վերստանում է իր երիտասարդութիւնը. ես զգում եմ իմ, որ ուռեցում է

կուրծքս անուրջներով, ցանկութիւններով և ոյժով, ինչպէս առաջ, տասը տարի սրանից առաջ:

Նա վերցրեց բուխարու վրայից Աննիի լուսանկարը մանկութեան ժամանակ, որ միշտ մնացել էր այդտեղ: Նա ծածկուած էր մի քիչ փռչնով. վաղուց նրան չէր նայել:

—Վեց ամիս է անցել նրա մահաւանից և ես յիշում եմ այդ մահը իբրև մի շատ հին բան: Նրա մասին մտածելը ինձ դժնդակ չէ թւում: Ես դժուարութեամբ կարողանում եմ մարութեամբ վերարտադրել յիշողութեանս մէջ նրա դիմադները, բայց ինձ համար դժուարութիւն չէ նրա յիշատակով ներշնչել իմ կեանքի լաւագոյն գործողութիւնները: Հէնց այդ յիշատակը ջահիլացնում է ինձ ինչպէս մի խորհրդաւոր գարուն և փչում է իմ մէջ մարդկանց աւելի մատչելի մի հոգի:

Արեգակը հրապուրում էր զբօսնելու: Լիւսիէնը, թողնելով իր գրքերը, իջաւ զառիվայր մարգագետինները, Երբ հասաւ սիրահարներին հովանոցին, նա տեսաւ որ վարդեր են քաղել և ցանկապատի երկաթեայ թելերը փչրուած են: Բայց նա չը նկատեց:

—Ժաննի Մէրանը հիացած կը մնար. ահա այժմ սիրահարները կարողացել են մտնել ինձ մօտ, ինչպէս հօրս ժամանակ: Մայիս ամսուայ ազդեցութիւնն է:

Օգուտ քաղելով այդ ճեղքուածքից, նա դուրս եկաւ մեծ ճանապարհի վրայ: Վօժընիէ սօցիալիստը բաժրածայն ճառ էր խօսում մի յոռի դէմքով ստահակի, որ նստել էր մի քարի կոյտի վրայ: Նա պոռում էր.

—Դուք արժանի չէք աղքատ լինելու!

Երբ նա նկատեց Լիւսիէն Հսլանդին, նա նրան վկայ բռնեց:

—Պարոն, տեսնում եք այս մարդին, որ այստեղ նըստած է: Ես կամեցայ տալ նրան գլխարկս, որովհետեւ գլխարկ չունի, բայց նա՛ մերժեց հայհոյանքներով: Ծիշտ է, իմ թաղեայ գլխարկս ծակծկուած է. բայց ծակերը փոքր են: Այս պարոնին պէտք են ոսկեայ և մետաքսեայ զգեստներ: Ես նրան առաջարկեցի մի պատառ հայ և նա դէն ձգեց: Նա դէն ձգեց նուրբական հացը, որ կերակրում է մարդկանց և նա խնդրեց ինձանից մի հատ դրամ: Աղքատները այլ ևս չեն սիրում իրանց աղքատութիւնը: Նրանք գողանում են մեզանից, որ ապրում ենք մեր աշխատանքով և դրացիանում ենք նրանց դժբախտութեան, էժան կերպով, մեր միջոցների համաձայն, գթասիրութիւն ցոյց տալու երջանկութիւնը:

Նա մի մեծահոգի զայրոյթով բռնկուել էր: Ստահակը նը-

րան նայում էր մոայլ նայուածքով, ուր կարգացւում էր արհամարհանք, մինչ նա իր ձեռքը պարզել էր Լիւսիէնին առեկով:

— Ողորմութիւն արէք հաշմանդամիս:

Իր նայուածքով նա կամենում էր հասկացնել Վօթընիէին թէ չէր յարգում նրա ընկերութիւնը, այլ աւելի լաւ էր համարում լաւ հագնուած մարդկանց շահաւէտ յաճախորդութիւնը:

Լիւսիէն Հալանդը, տալով նրան մի քանի դահեկան, հարցրեց նրան.

— Ո՞րտեղացի ես:

— Լօղանից, Շվեյցարիայից:

— Պէտք է վերադառնալ այդտեղ, բարեկամս: Մարդ իր երկրում աւելի հեշտութեամբ օգնութիւն կը գտնէ: Մենք այստեղ օգնում ենք համայնքի տնտեսիներին. մենք չենք կարող օտարի տնտեսիներին եւս կերակրել: Համայնքը, մի մեծ ընտանիք է, որ պէտք է պահէ իր միջոցները իւրայինների համար:

Նա այս վերջին խօսքերն ասել էր իր համար և որովհետեւ մտածում էր Տէնի գրուածի մասին գաւառական կեանքի վերաբերմամբ:

Նրան բարեւեղին անցնող գիւղացիները, որ տանում էին ջահիլ հորթերին դէպի սպանդանոց.

— Բարի լոյս մեր տանուտէր:

Այդ ողջոյնները ցոյց էին տալիս մի համակրական յարգանք որ Լիւսիէնը այժմ ստանում էր ամբողջ նահանգում և որը վերաբերում էր աւելի օգտակար և բարեխորհուրդ տանուտէրին, քան նոր մեքենաներով հողը շահագործող կալուածատէրին, որ կամենում էր սաստկացնել հողի բարգաւանդութիւնը մի նոր, մինչեւ այդ օրը անծանօթ, եղանակով:

Երիտասարդը մի քանի քայլ արեց դէպի Վօթընիէն, որ գնում էր Տալուար:

— Այս առաւօտ, ասում էր սա իր սովորական շաղակրատութեամբ և յուզուելու հիանալի հեշտութեամբ, այս առաւօտ, հազիւ լոյսը ծագեց, ես իջայ Թօնից: Ծանապարհի վրայ վայրի վարդեր կային և օդը թեթեւ էր, երիտասարդութեանս ժամանակի պէս: Զեր շագանակները, պարոն Հալանդ, տարածում են իրանց ճիւղերը օրհնութեան ձեռքի նման: Եւ ես տեսնում էի լիճը որ փայլում էր արեգակի ճառագայթներից: Այդ ժամանակ ես հանեցի գլխարկս և ազօթեցի բարձր ձայնով: Սիրտս նման էր շատ լցուած կուժի, որ պէտք էր մի քիչ թափել: Ես չնորհակալութիւն յայտնեցի Հօրը, որ այնտեղ վերեւ է, նրա համար, որ սփռում է բոլոր այս լաւ օդը երկրի և իմ:

վրայ. և ես ասում էի. «Հայր, այդ շատ է! երկիրը երջանիկ է. ես երջանիկ եմ և ես տալիս եմ ձեզ սիրտս»։ Նա չի մերժի ընծաս, ինչպէս այս աղքատը իր ծակծկուած գլխարկը։

Լիւսիէնը ճաշակում էր այդ ամբողջական առաքելաբար պատկերացումը, որ ինքն իր մէջ գտնում էր առատ ուրախութիւնների աղբիւր։ Նա թողնում էր նրան խօսել և նա ափսոսալով, կանգ առաւ Մէնթոնի տանուտէրութեան առաջ, ուր ժամագրութիւն ունէր մի ամուսնութեան համար։ Վօժընիէն սեղմեց նրա ձեռքը։

— Պարոն Հալանդ, ես ձեզ ողջունում եմ, շարունակում եմ ճանապարհս դէպի Տալուար։

— Դուք մեզ թողնում էք վերջնականապէս։

— Ախ, գնում եմ լալիստելու Ալբերտիլի երկաթուղու վրայ, բոլոր արհեստները լաւ են ինձ համար. անթիւ են այն երկիրները, որոնք տեսել են պտոյտաւ։

— Մնացէք մեզ հետ։ Այստեղ, իմ համայնքի մէջ, ամեն մարդ ձեզ ճանաչում է և ձեզ սիրում է։ Ահա դրեթէ մի ասարի կայ, որ թէ իբրեւ անցորդ, իբրեւ վերաբնակ, դուք ձեր գեղեցիկ պատմութիւններով հրաշնում էք երեկոյեան ժողովները։ Դուք այլ ես օտարական չէք մեր մէջ։

— Ոչ, ոչ, ճանապարհորդները ինձ կանչում են։ Ես քարշ եմ տալիս հայրենիքս իմ կրօնակների վրայ։ Եւ մարդիկ ամեն տեղ եղբայրներս են։

Եւ նորից նա բռնեց երիտասարդի ձեռքը։

— Մնաք բարեւ, պարոն Հալանդ։ Ես ձեզ կը տեսնեմ կամ չեմ տեսնի. բայց ես կը յիշեմ։ Ես լսել եմ ձեր գովասանքը այնպիսի բերաններից, որոնք չը ծամած կուլ են տալիս, որովհետեւ սոված են լինում։ Ուտելիս։ Դուք սիրում էք միջրիկներին՝ Վիկտոր Հիւգօյի պէս։ Երկրի այս անկիւնում առանց ձեզ եօլա չեն կարող գնալ։ Դուք երջանիկ կը լինէք, ես եմ ասում ձեզ այդ...։

Եւ հետանալով, նա նետեց այս միտքը ձեռքի լայն շարժումով։

— Բոլոր մարդիկ բարեւ են։ Երջանկութիւն՝ տալիս է և երբ մարդ ոչինչ չունի, ոչինչ չէ տալիս կամ տալիս է ինքն իրան։

Լիւսիէնը տեսաւ նրա անհետանալը ճանապարհի դարձուածքում և նրա ձայնը կորաւ իր ուրուագծի հետ, որովհետեւ նա շարունակում էր միայնակ խօսել։

Տանուտէրութեան շէնքին՝ մի ջահիլ գեղջկուհի արդէն թառամած, որ բռնել էր երկու երեխաների ձեռքից և յղի էր,

սպասում էր այն մարդկանց անմոռնչ համբերութեամբ, որոնք երբեք ժամացոյց չեն ունեցել:

—Պարոն տանուտէր, ասաց նա վեհերոտութեամբ, միայն դուք էիք պակաս: Մարդս այնտեղ է իր վիաների հետ:

Դա ամուսինն էր, որի ամուսնութիւնը պէտք է կատարէր: Նա զգուեց փոքրիկներին:

—Դէ լաւ, իմ արիւմտիւր Պէրօննա, այս անգամ ամեն բան կարգին է: ձեր մարդը այլ եւ չի թողնի ձեզ:

—Ձեզ եմ պարտական այդ, պարոն տանուտէր:

Մտնելիս նա լսեց որ իրան կանչում են և յետ նայելով, տեսաւ ժակ Ալվարին, որ կանգնեցրեց իր վիկտորիան և ցատկեց առանց դիպչելու կառքի սանդուխին:

—Գնում էի քեզ մօտ, ասաց սա առաջ գալով, միշտ շիտակ և կայտառ: Չը լինի պատահարար քո տանուտէրութեան գործերը արգելում են քեզ տուն գալ, սիրող տանուտէր!

—Այո, արգելում են ինձ, պատասխանեց Լիւսիէնը առանց ժպտալու: Այս վայրկեանին եւ ամուսնացնում եմ: Իսկոյն քո սպասին պատրաստ կը լինեմ:

Ալվարը ցոյց տուեց գեղջկուհուն չարախնդաց լպրշութեամբ:

—Սա է հարմնացուն! Թիւ, դու պէտք չես ունենալու պողպանութիւն քարոզելու: Քո դիւղայիները աճում են, այդ զգուելի է:

Լիւսիէնի դէմքը խտացաւ:

—Հանդիստ թող նրան: Եւ շատ նեղութիւն քաշեցի մինչեւ կարողացայ պաշտպանել այս կիներ:

Եւ տեսնելով որ վերջինս, բարձրանալով սանդուխներով, արդէն շատ հեռու էր և չէր կարող լսել, նա շարունակեց:

—Մարդը չէր ուզում նրան: Նա վախենում էր որ իրան կը ծաղրեն: Օտարուի ինքնասիրութիւն! Իսկ կինը սպասում էր նրան, խոնարհ: Նա մաշուում, հիւժուում էր իր փոքրիկներին կերակրելու համար:

Ժակի հոգսը չէր ամենեւին այս փոքրիկ դրաման: Նա սկսեց ծիծաղել:

—Այդ փոքրիկներից անշուշտ շատ ունէր! Աղքատ կանայք մի տեսակ կատաղութիւն ունեն կրկնանք բերելու:

—Նրանք միայնակ չեն անում այդ:

—Հօ երկար չի տեւի, հարցրեց Ալվարը: Եւ քեզ սպասում եմ, եւ ցանկանում եմ քեզ հետ խօսել:

Մի քսռորդ ժամից յետոյ երկու երիտասարդները նստած չլիւս լիւս, գլխում իւր Սէն Ժան պարի վրայ, դէ

պի Ավիւլիի դղեակը, ժակը զգում էր սիրտը թափ տալու այն պէտքը, որ սովորական է կեանքի մէջ միշտ յաջողութիւն ունեցող մարդկանց, բայց իրանց յաջողութիւնը միայն այն ժամանակ են կատարեալ համարում, երբ հանրածանօթ են դառնում և նախանձի առարկայ:

— Ես հասայ Աննէսի անցեալ օրը, ասաց նա: Ես ստիպուած էի, սկզբի համար, պաշտօնական ընդունելութեան ենթարկուել: Երէկ կարողացայ խոյս տալ. ես այսօր աւարտեցի մի գործ Տալուարում:

— Ինչ կասկածելի գործ է դնացել աւարտելու, հարցրեց ինքը իրան Լիւսիէն: Տիկին Յերրէդին վերադարձել է: Նա գուցէ խզել է կապը նրա հետ, այժմ, երբ երկուսն էլ ազատ են ամուսնանալու: Տիկինը այնքան էլ հարուստ չէ. ահա ինչ է նա անուանում գործ:

Նա նայեց իր ուղեկցին: Սա յոգնած դէմք ունէր և երջանիկ կերպարանք, որ ունենում են երիտասարդները զուարճութեան մի գիշերից յետոյ:

— Կամ գուցէ նա վերանորոգել է կապը: Գուցէ երկուսն էլ: Բայց նա ինձ կ'առի: Նա ինձ խոստովանում է բոլոր իր անպիտանութիւնները և նոյն իսկ ես ստորացած եմ զգում ինձ նրա խոստովանութիւններով...:

Ժակը շարունակեց.

— Ահա վեց ամիս կայ, որ ես Սալօյա չէի եկել: Այդ խեղճ Աննիի մահուանից ի վեր...:

Որպիսի սառն անտարբերութեամբ նա արտասանում էր, այդ խեղճ Աննիին!

— Վեց ամիս մինիստրութիւն, այդ արդէն երկար է այս անհանրեր և յեղյեղուկ ժամանակի համար:

Լիւսիէնը զգում էր, որ իր մէջ բարձրանում է մի անբացատրելի սաստկութեամբ, զայրոյթի մի արհամարանք իր մանկութեան ընկերի դէմ, որ զօռով կամենում էր իր բարեկամութիւնը նրա շլինքին փաթաթել: Նա ինքն զեռ չը գիտէր, թէ ինչպէս հայրենի հողը նուաճել էր իրան և վերածել էր նրա մաքի հետաքրքրութիւնը՝ գործունէութեան, իսկ դիլէտանտիզմը՝ ուժգնութեան (էներգիա):

— Բայց ինչու է եկել ինձ տեսնելու, մտածում էր նա: Այլ եւս ոչ մի միացնող կապ չը կայ այս փոռասիրի և իմ մէջ:

Եւ նա ասաց այն խաղաղ և քաղաքավարի ձևով, որ պահպանել էր իր նախկին սովորութիւններից և որ կարող էր վարագուրել իր ներքին յուզմունքները.

— Վեց ամիս մինիստրութիւն, որի ընթացքում դուք մի-

ջոց դտաք աւելացնել հարկերն ու պաշտօնականները և հարուած հասցնել ամենանուիրական ազատութիւններին: Բանուորնե-
րին օգնելու նպատակով, դուք առաջարկում էք մի անգործա-
դրելի օրէնք աշխատութեան արկածների մասին, որ կը ծա-
ռայէ ի վնաս նրանց, որոնց համար կազմուած է, ընտանիքի
հարցերի դէմ ի նպաստ ամուրիների և օտարականների, որոնց
արկածները աւելի քիչ թանգ կ'արժենան տէրերին: Յիրաւի,
դուք մի շատ գեղեցիկ գործ էք կատարում:

Ժակը դիտեց նրան ապշած.

—Ձբ լիւն՝ դու քաղաքական հոգտոր դարձար այն օրից
ի վեր, երբ ընդհանուր խորհրդական ընտրուեցիր:

—Ոհ, ես հոգտոր չեմ և ես ատում եմ բոլոր հոգտորնե-
րին: Ընդհանուրութիւնը պէտք չունի ճարտարախօսութեան և
մարդ միշտ լաւ է խօսում, երբ մի բան է ասում...

Եւ գրգռուած իր խօսակցի ապշութեամբ, նա շարունակեց.

—Դու չէիր սպասում, կարծում եմ, իմ հաւանութեան
Պաշտօնը ինձ չէ շլացնում. ես ի նկատի ունեմ միայն պաշ-
տօնակատարի գործողութիւնները: Մինիստրը թող լսի ճըշ-
մարտութիւնը, որ ես պարտաւոր եմ ասել իմ գպրոցի ըն-
կերին: Երկու տարի առաջ ես տուի իմ անունը, ծնողնե-
րիս անունը, քո ազատամտական ծրագրին, քո թեկնածու-
թեան ժամանակ: Դու մեզ խոստանում էիր այն ժամանակ
կարգի և տնտեսութեան բէժիմ և պ. Մէրանի պահանջի հա-
մաձայն, որ քիչ գրաւող էր և անպայման ապակենդրոնա-
ցուցիչ, մի աւելի ամուր գլուխ և աւելի սակաւ կապկպած
անգամներ: Դու հրատարակում էիր արդիւնագործ համայնք-
ներում մի օրէնք ընկերութիւնների մասին, որ պէտք է հակա-
կըշտէր փողի ոյժը և հարստութեան կուտակումն: Բայց այժմ
դու դարձել ես անողորելի մինիստր մի աղանդաւոր կառավա-
րութեան, որ մի խաբուսիկ հաւատարմութեան անունով, ջրն-
ջում է աշխատութեան և ուսման ազատութիւնը, մինչև որ
կարողանայ ձեռք տալ նաև բոլոր անձնական և հողային ազա-
տութիւններին:

Ժակը, ապշած, կսմեցաւ ծիծաղով ընդունել կծու քննա-
դատութիւնը:

—Խտրութիւն անենք, խտրութիւն: Կանգիդատը՝ պատ-
գամաւոր չէ. պատգամաւորը մինիստր չէ: Կանգիդատը ստրուկ
է, պատգամաւորը սպասաւոր է և մինիստրը տէր է: Մարդ
փոխում է որչափ աւելի է բարձրանում սանդուխով:

—Այո, ասաց Լիւսիէն կարուկ կերպով, կապիկը որքան
աւելի վեր է ելնում, այնքան աւելի է ցոյց տալիս իր յետոյքը:

Ալվարը արժանի համարեց ժպտալ. նա եկել էր խնդրելու իր բարեկամին մի ծառայութիւն մատուցանելու իրան, ուստի հաշոււմ էր, որ այդ ծառայութեան համար կարելի է տանել մի քանի խայթոց, Լիւսիէնը, որ հասկացել էր այդ, ի չարն էր գործ դնում:

— Ոհ, ես մտածում եմ երկու տարուց ի վեր, ասաց նա Ամեն բան նորից պէտք է շինել մեր դեմօլրատիայի մէջ, վերելից ներքև: Համայնական ազատութիւնը, օրինակ, որպիսի չար կատակ է: Մենք ունենք մի տանուտէրութիւն Մէնթոնում, որ պահանջում է մի կարեւոր նորոգութիւն, առանց որի կարող է քանդուել: Չարիքը դեռ ուղղելի է, վաղն այլ եւս չի լինի: Քուէարկել տուի մի փոքր գումար իմ տանուտէրական խորհրդի համար, բայց նահանգապետութեան մէջ ջնջեցին երեմտացոյցից: Աննէսիի այդ պարոնները, որ չեկան տեսնելու իրանց աչքով, այդ ծախքը աւելորդ են դատել: Եկող տարի, մենք պէտք է փոխառութիւն անենք ամբողջ շինութիւնը նորից կառուցանելու համար: Նահանգապետն է, նոյն իսկ ոչ նահանգապետը, այլ որ և է մի բաժնի պետ կամ պետի օգնական, որ կառավարում է, նոյնպէս վատ, նահանգի երեք հարիւր համայնքները:

— Այդ շատ ցաւալի է, հաւանութիւն տուեց ժակը:

— Առաջները, Սալօյում կար համայնքների համար մի խորհրդական, Դա մի փաստաբան էր կամ մի նստար որ հինգ կամ վեց համայնքի հաւատարմատարն էր: Բայց պետութիւնը այսօր գրաւել է ամեն բան, բռնել է բոլոր իշխանութիւնները, նա ջնջել է առաջուայ զօրաւոր մարմինները, ընկերակցութիւնները, պարլամենտները, գաւառները: Կուսակալութիւնը, նահանգը, միայն արուեստական կեանք ունեն: Դրանք դիակներ են, որ կառավարութիւնը գալուանայնում է շարժման առերեւոյթականութիւն տալու համար: Աւելի բնական կերպով կազմակերպուած համայնքը նոյնպէս սեպական գոյութիւն չունի, նա ոչ իր ֆինանսների, ոչ իր դատարարակների ընտրութեան տէրը չէ: Պետութիւնը դարձրել է անհատին լոկ մի կրաւորական հարկատու: Մենք պէտք է վճարենք միայն առաջարկած հաշիւը, որ շատ թանկ է...

Կառքը կանգ առաւ դղեակի առաջ, Կէս օր էր գրեթէ: Սանդուխի վրայ, Լիւսիէն Հալանդը խօսում էր միշտ մղելով իր առաջ կառավարութեան ներկայացուցչին:

— Եւ ընդհանուր քուէարկութիւնը! Եհ, գեղեցիկ մեքենայ, որ շինուած է վատնողութիւն, ախտաժէտութիւն և անկարողութիւն տարածելու: Հարիւր տարի պէտք է նրա կրթութեան

ձեռնարկելու համար և հէնց առաջին անգամից արբեցնում են նրանով ժողովրդին իբրեւ մի թունդ գինիով: Այդ ժողովուրդը ունի, պէտք է ունենայ բնական ներկայացուցիչներ, նրանք որ ամենից շատ են վճարում, նրանք որ ժամանակ, կրթութիւն, իմացականութիւն և շիտակութիւն ունեն: Չը կայ կենսունակ դէմօկրատիա առանց մի ղեկավարող դասակարգի և ճանաչուած իբրեւ ղեկավարող:

Նա փակեց սաստիկ տաք արեւի դէմ առանձնասենեակի փեղկերը, ուր մտել էին. ապա վերցրեց սեղանի վրայից Տէնի հատորը և կարդաց.

— Ժողովրդական քուէարկութիւնը, որ «մի տգէտ, անուշադիր և անտեղեակ միջնորդ է, մի կանխակալ և կրքոտ դատաւոր, մի բարոյագէտ լայն խղճմտանքով, փոխանակ պահանջելու անարատ պատուաւորութիւն և ապացուցուած ձեռնհասութիւն, պահանջում է մրցակիցներից միայն հոնտորական չաղակրատութիւն, իրան առաջ մղելու և հասարակութեան ցոյց տալու ճարպիկութիւն, կոպիտ չողոքորթութիւն, եռանդ ի ցոյց մարդկան և խոստումն՝ դործ դնել ժողովրդի իրան յանձնած իշխանութիւնը իր հակակրութիւնների և նախապաշարումների օգտին»:

— Ի՞նչ է նպատակը, հարցնում էր ինքն իրան Ալվարը, որ համարում էր ընդհանուր իդէաները լոկ իբրեւ մի հողմահար, որի ետեւ կարելի է ծածկել դէմքը, նպատակը կամ ցանկութիւնը:

Նա ասաց ժպտալով.

— Ինչպէս դու սիրահարուել ես այնպիսի բաների, որոնք որ և է շահ չեն ներկայացնում քեզ համար: Ընդհանուր քուէարկութիւնը, ամեն բան նրան ծառայեցնել իմանալն է: Նա այնքան ամուլ չէ. նրանից կարելի է մի նիստորութիւն հանել, երբ մարդ ճարպիկ է:

Լիւսիէնը նայեց նրան.

— Ո՞վ է քեզ հետ խօսում անձնական շահի մասին: Խօսքը այն ամենի մասին է, որ սպանում է Ֆրանսիան, և դու ցոյց ես տալիս ինձ քո անձդ: Ոհ, դու չարժեւում, յուզւում ես քեզ համար. դուք ամենքդ այդպէս էք, դուք, այսօրուայ քաղաքական գործիչներդ: Դուք ձեր օգուտը համարում էք երկրի օգուտը և քաղաքակրթութիւնը միայն այն ժամանակ է պտղաբեր, երբ դուք հնձում էք: Տէնի մի խօսքն ևս կայ ձեզ համար. ահա. «Որչափ մի մարդ միայն իրանով, իր բախտով, իր առաջդնացութեամբ, իր անձնական ու սեպհական յաջողութեամբ է հետաքրքրւում, նա շատ քիչ բանով է հետաքրքրւում. այդ բոլորը

շատ սակաւ և կարճատեւ կարեւորութիւն ունի, ինչպէս ինքը մարդը:

Յարձակումն խիստ էր: Ժակը վճռեց դէմ դնել:

— Դու զեղեցիկ թէօրիսներ ես կառուցանում, բայց դու գործում ես ամեն մարդի և զանազան ինչպէս մենք ամենքս, դու ես չողորթութում ես ընտրողին խոստումներով տանուտէր, ընդհանուր խորհրդական և ով գիտէ էլ ինչ դառնալու, գուցէ պատգամաւոր, եթէ ես առաջարկեմ ինձ Պարիզի ներկայացուցիչ:

— Ե՞ս:

— Այո, դու:

Սպասաւորը ծանուցիլ էր Լիւսիէնին որ նախաճաշն պատրաստ է, բայց երիտասարդը կանգնեցրեց ժակին, որ իր սովորութեամբ, առանց քաշուելու, ուղղւում էր դէպի սեղանատունը:

— Ես այդ պաշտօնները ընդունել եմ հարկադրուած և ստիպանօք և որովհետեւ պ. Մէրանը հասկացրեց ինձ թէ ես պարտաւոր էի կատարել այդ պաշտօնները, քանի որ չը կան ուրիշ աւելի հմուտ և աւելի անշահասէր մարդիկ: Եւ ես չեմ թող տայ ոչ որի տեսել, որ ես իմ ընտրութիւնը ձեռք եմ բերել խոստումներով և չողորթութիւններով: Ձեր հին օյինները ինձ չափազանց զրոյանցնում են: Ես փորձում եմ մի նոր մէթօդ, որ է տալ ժողովրդին ճշմարտութիւն՝ ստույթեան տեղ, ցոյց տալ նրան իր թուլութիւնները, իր մոլորութիւնները, ղեկավարուելու կարիքը: Բացատրել նրան աղբի կեանքը բաղդատելով իր սեպհական կեանքի հետ, ամենօրեայ օրինակներով Որովհետեւ ընդհանուր քուէարկութիւնը մի կատարուած չարիք է, պէտք է դեռ աշխատել բարւոքել նրան: Ես ջանքեր եմ գործ դնում կրթել և այս երկրի զիւղացիներին. ես խօսում եմ նրանց հետ ընտանեկար, ամեն անգամ մի փոքրաթիւ խմբի. Քիչ քիչ ներանք վստահութիւն են տածում...:

Սկիւարը չէր ճանաչում այլ ես իր բարեկամին, որին համարում էր անդառնալի կերպով անհոգ և սկեպտիկ: Եւ այդ ոչ թէ այն պատճառով որ նա մաղաչաւի դնահատում էր այդ քաղաքական վիճաբանութիւնը, ոչ, նա բանի տեղ չէր դնում իդէաները, այլ այն պատճառով, որ նա տեսնում էր իր դիմաց մի նոր, անակնկալ և հակառակորդ ոյժ: Նա վտանգուած էր տեսնում իր տիրապիտական ձգտումները: Նա դարձեալ կատակի ձգեց և ասաց ծիծաղելով.

—Հաւատոս վկայ, դու կարծեմ պատրաստ ես և ինձ հետ մրցելու առաջիկայ ընտրութիւններին:

—Անտարակոյս:

—Ոհ, ասաց ժակը, այս անգամ աւելի շահագրգռուած, որովհետեւ խնդիրը իր մասին էր:

Եւ նա աւելացրեց, պահելով իր ժպիտը.

—Ես քեզ այդ նեղութիւնը չեմ պատճառի: Մինիստր չի նեմ թէ նախկին մինիստր, չեն համարձակի ինձ դէմ կանգնող տներ հանել: Ամենակատաղի ազատամիտներին, քո բարեկամներին, ես չքանչանով կը վարձատրեմ և նրանք իմ ծառաներս կը դառնան:

—Ոչ, հաստատեց լիսիէնը ուժգնութեամբ, դու անցել ես մի բանակից միւսը, դու դաւաճանել ես քո ընտրողներին, դու այլ ես չես կարող նրանց ներկայացուցիչը լինել պարլամենտում: Եթէ ուրիշներ չը լինեն, դու քո դէմ մի մրցակից կը գտնես:

—Եւ ո՞վ կը լինի նա:

—Ես:

—Զգուշացրուած մարդը երկու մարդ արժէ:

—Ոհ, ես ամեն բան օր ցերեկով եմ կատարում: Ես ամենեւին չեմ ցանկանում պատգամաւոր լինել: Այդ մի այնպիսի արհեստ է, որին այսօր պարկեշտ մարդիկ շատ քիչ են հետամուտ, Բայց ես յիշում եմ, որ իմայի՛նները ղեկավարել են այս երկիրը, առաջներում, բարեխղճաբար: Իմ ընտանիքով, նոյն իսկ իմ շահերով ես մինն եմ իմ այն բնական ներկայացուցիչներին, որոնց մասին խօսում էի այս րոպէիս: Ես չեմ կարող այդ մոռանալ...:

—Բայց դու այս չէիր յիշում Պարիզում:

—Սխալուում էի. ես փոխուել եմ: Դու չես կարող հասկանալ հայրենի հողի ոգին: Դու եկել ես այստեղ պատահամբ: Երբ ես վերադարձայ, դու ինձ անուանեցիր օտարական. վերադարձնում եմ քեզ խօսքդ, քեզ, որին ոչ մի կապ չէ կապումս այս երկրի հետ և որը չը կարողացաւ առաջնորդել նրա դիւրահաւատ և խաղաղասէր հոգին: Ես գտնում եմ որ քո գործունէութիւնը չարաբաստիկ է. ես պարտաւոր եմ կոռուել նրա դէմ:

Եւ աւելի սիրալիւր դառնալով այդ յայտարարութիւնից յետոյ, ցանկանալով ցրել իր հիւրի ստացած ծանր տպաւորութիւնը, նա մտքեց ժակին սեղանատուն և, չը նայելով այդ բոլորին, սկսեց հեաքբերուել նրա մինիստրական գործունէութեամբ: Քաղաքավարութիւնը մի այնպիսի տարօրինակ իշխա-

նութիւն ունի, որ ստիպում է մեզ ճաշի հրաւիրել նրանց, որոնց հետանալը սաստիկ ցանկանում ենք: Ծիշտն ասած՝ Ալվարը ինքն իրան էր հրաւիրել. նա հաւատացած էր, որ իրան հաճութեամբ կ'ընդունեն: Մի բոպէ մտախոհ, նա շուտով վերստացաւ իր ուրախ տրամադրութիւնը: Մի ուրիշը, նոյն իսկ աւելի սակաւ իմացական և սակաւ գործունեայ կեանքի ընթացքում, բայց աւելի սակաւ անձնասէր հասկացած կը լինէր այն աշխատութիւնը, որ կատարուել էր Լիւսիէնի մօքի մէջ: Բայց նա, միայն մի բոպէ անհանգստութիւն զգաց. նա վստահ էր իր ճանաչած Լիւսիէնի վրայ, որ խաղում էր իդէաներով ատանց գործողութեամբ արտայայտելու նրանց, լոկ մշակուած մօքի զուարճութեամբ: այդպիսին երբեք չէր կարող նրա կարծիքով ոսոխ լինել: Այդպէս նա ընթանում էր դէպ իր կորուստը, մեծապէս վստահ իր ոյժի վրայ, և հէնց այդ վստահութեամբ պէտք է ոչնչանար այդ ոյժը:

Նա ուտում և խմում էր մեծ ակոբրականով Լիւսիէնը նաւում էր նրան հետաքրքրութեամբ, որպէս թէ դեռ ուսումնասիրում էր նրան և լցնում էր նրա բաժակը բովանական ընտիր գինով: Աղանդներին՝ ժակը, որ իր կողքն յետ էր ուղարկել, հարցրեց նաւերի ժամացոյցը:

—Աննէսի թէ Տալուարի համար:

—Օհ, Աննէսի համար. Տալուարը, վերջացաւ:

Եւ նա մի խորհրդաւոր ժպիտ ունեցաւ: Ապա նա յանկարծ դիմեց այն տեսակ մի խոստովանութեան, որ իր ցինիզմով դիպչում էր Լիւսիէնի փափկանկատութեան:

—Տիկին ֆերրէզին անտանելի է դառնում: Ես նրան ուղարկեցի Պարիզից, խոստանալով միանալ նրան Տալուարում իր փոքրիկ ճգնարանում: Եւ իրօք դնացի այդտեղ: Այժմ նա ազատ է: Խեղճ կին: Աստուած իմ, որքան դժուար է շատ սիրուած լինել և ինչպիսի ձանձրոյթ կարող են տարածել դիւրադգայուն անձինք: Երևակայիր, որ նա մտքուն գրել էր ամուսնանալ ինձ հետ:

—Այդ շատ բնական է:

—Դու գտնում ես: Ի՞նչ կարող էր նա բերել ինձ համար, ասա, խնդրում եմ: Անշուշտ, ոչ նորութիւն, թէ և նա հաճելի է սիրահարական տոփանքի մէջ...

Եւ նա նորից ժպտաց, մտածելով նախընթաց գիշերուան, որովհետև նա ունեցել էր այդ զգացած և նուրբ անգթութիւնը յայտնելու իր սիրուհուն միայն առաւօտեան իր արձակուրդը և սեղմելու իր բազուկներին մէջ նրան, որին արդէն արտաքսման էր դատապարտել:

Նա շարունակեց:

— Գալով հարստութեան, նրա անպիտան մարդը գարշելի կերպով զրկել է նրան ժողովրդութիւնից:

— Ուրեմն դու չես կարող թողնել նրան:

— Ոհ, նա ապրելու միջոց ունի: Շատ ճիշտ է: Պէտք է ամուսնանալ հարուստ կանանց հետ: Հարուստ չեղողները, ութ օրից յետոյ, նոյնչափ պահանջող են դառնում որչափ հարուստները: Ես չեմ կամենում լինել այն պատգամաւորներից, որոնք կերակրւում են պարլամենտի բուֆէտում և տանում են նրա լուացարանից երեսօրրիչներ իրանց ձերմակեղէնը լրացնելու համար: Ես մի օր կը թողնեմ մինիստրութիւնը, բայց ես չեմ թողնի մինիստրալայել ապրուստի եղանակը:

Այդ եռանդուն, հուժկու և գործունեայ երիտասարդից Պարիզը շինել էր հեշտութեամբ մի փափկասուն վայելչասէր: Նա հետամուտ էր և փառասիրութեան, և գուարճութեան: Եւ, իրողապէս, նա կարծէք ձեռած տաշուած էր թէ կանանց և թէ տղամարդկանց տիրապետութեան համար:

Առանց խօսքը փոխելու, նա շարունակեց.

— Պէտք է որ դու օգնես ինձ մօտենալ Մէրաններին:

Լիւսիէնը ականջը տնկեց.

— Ահա, մտածեց նա: Նրա այցելութիւնները միշտ մի նպատակ ունեն. նա ընդունայն չէ եկել ինձ տեսնելու: Ի՞նչ տեսակ խաւարին գործի համար պէտք ունի Մէրանների աշակցութեան: Այս բոլէիս նա խօսում էր ամուսնութեան մասին և չէր յիշում նոյն իսկ որ ամուսնացած էր Աննիի հետ:

Նա պաաախանեց, ոչ առանց մի փոքր հեգնութեան.

— Ես կարծում էի որ քո յարաբերութիւնները նրանց հետ ընտիր էին մնացել:

— Ոչ, ասաց ժակը, պաղութիւնը կայ մեր մէջ: Քեզ հետ ես անկեղծ եմ. դու քսան տարուայ բարեկամ ես: Տիկին Մէրանը ինձ դիտում է միշտ բարեհաճ և արտասուլթոր աչքով. ունենալ մինիստր փեսայ. նա չոյեկան է համարում: Եթէ միայն նա լինէր, ամեն բան լաւ կը գնար: Բայց նրա ամուսինը ինձ նայում է անվստահութեամբ և շատ սակաւ անգամ մի քանի պաղ խօսքերի է արժանացնում ինձ: Նա փոխուել է, Մէրանը. նա նիհարացել է և ձերմակել: Նա այժմ մի ձերուհի է: Երէկ ես նրանց այցելեցի: Ես ծաղիկներ տարայ Աննիի գերեզմանի վրա դնելու:

— Տալուար գնալիս:

— Տալուար գնալիս:

Եւ երիտասարդը չը հասկացաւ որ այդ հարցմունքը շեշտուած էր բարեպաշտ ուխտագնացութեան և սիրահարական ժամադրութեան խառնուրդի անպատեհութիւնը:

—Ամեն ամիս ես ծաղիկներ էի ուղարկում: Ես չիտակ եմ եղել...

Նա խօսում էր չիտակութեան մասին այն հեղ, փոքրիկ Աննիի վերաբերմամբ, որ մեռել էր սիրոյ պականութիւնից:

Ապա, վերադառնալով իր առարկային.

—Այո, պ. Մէրանը ինձ ցոյց է տալիս մի հակակրօնութիւն, որի մասին չեմ կարող սխալուել: Նա մեծ յարգանքով է վերաբերուած քեզ: Խօսիր նրան իմ մասին: Մենք չենք պատկանում մի և նոյն քաղաքական կուսակցութեան, բայց մենք հին ընկերներ ենք, հին բարեկամներ:

—Պ. Մէրանը ինքն է կազմում իր կարծիքները. նա ուրիշներինը վեր չէ առնում, ինչպէս անձնաւորութիւնների, այնպէս և թէօրիաների մասին:

—Այնուամենայնիւ, պէտք է նրա հետ խօսել: Մարդ կարող է յարգել և նրանց, որոնք իր հետ համախոհ չեն: Ես երեսուն և չորս տարեկան եմ և արդէն մինիստր եմ, այդ հազուագիւտ է:

—Բայց վերջապէս, ինչի համար ես ցանկանում որ քո ներքողը անեմ:

—Ահա, իսկոյն կասեմ:

Առանց երկար կեղծելու, նա աւելացրեց.

—Գիտես որ Ժաննի Մէրանը շատ սիրունացել է:

Այդ անունը լսեց թէ չէ, արիւնը ցայտեց Լիւսիէնի երեսին: Ալվարը, որ բացատրում էր իր յատակագիծը, չը նկատեց այդ: Լիւսիէնին թուաց որ յանկարծ մի մեծ վտանգ սպառնում է իրան: Սակայն Ալվարը շարունակում էր վստահաբար.

—Հիանալի է, այդ փոքրիկ Ժաննին. նա համարձակ է. նա շատ լաւ կընդունէ հիւրերին: Ո՞վ գիտէ, ապագայում, երբ Ժամանակը իր գործը կատարած կը լինի... Ես պէտք ունեմ մի օջախ: Երբ մի մարդ իր առաջին կինը կորցնելու դժբախտութիւն է ունեցել, այնպէս է թւում որ անհաւատարմութիւն չէ ամուսնանալ նրա քրոջ հետ:

Լիւսիէն Հալանդի թշնամական վերաբերմունքը կամ գոնէ նրա անտարբերութիւնը, որ Ժակը զգացել էր անորոշաբար նրա առաջին պատասխաններից, դարձնում էր վերջինիս անխոհեմ: Նա չաղախում էր իր սովորական ցինիզմը այնպիսի գոհակրօններով որ առում էր և որոնց գործած տխուր ազդեցութիւնը նկատում էր հետզհետէ պատմելիս:

Իսկ Լիւսիէնը կամենում էր արտասանել այս ճշմարիտ խօսքը՝ իր հիւրի շաղկերատութիւնը կարճ կտրելու համար.

—Այո, այդ փոքրիկը երկու անգամ կունենայ իր քրոջ հարստութիւնը:

Բայց խօսքերը չէին հասնում նրա շրթունքներին: Ժակի նպատակը նրան պարզ էր երեւում ցերեկի պէս, այն է՝ իր բարեկամի միջոցով յաղթել պ. Մէրանի ղեմադրութիւնը—և սա, հիւանդ իր անդրանիկ դստեր մահուանից ի վեր, դուցէ երկրորդին երկար ժամանակ պաշտպանելու ոյժ չունենար.—
թող... փչելու տիկին Մէրանի աչքին, դիւրահաւատ և չլացած՝ պետական մարդի փայլով. ժաննիի աչքին, որին գուցէ նոյն պէս հեշտ լինի մոլլայեցի, ինչպէս այն խեղճ Աննին, որ շատ վատ պաշտպանուած էր իր չափազանց զգայուն սրտի պատճառով: Ժաննին միակ ժառանգուէին Սափօյի ամենագեղեցիկ հողային հարստութիւններից մէկի, նախանձելի հարսնացու էր նոյն իսկ մի միլիստրի համար, մանաւանդ մի այնպիսի մի-նիստրի, որ կոչուած էր շուտով թողնելու իր պաշտօնը:

—Այդ մտածում էր երիտասարդը, երբէք թոյլ չեմ տայ դա զարշուծիւն կըլինի:

Նա իրան հարց չէր տալիս թէ ինչ իրաւունքով պէտք է միջամտէ. նա գործում էր մի ինքնաբերուղի գայրոյթի ազդեցութեամբ, որի պատճառն որոնելու ժամանակ չունէր: Նրա քունքերը խփում էին և նա սրտում մի յանկարծական ջերմ էր զգում: Սակայն նա լուռ էր, մինչ ժակը պնդում էր որ իր աշակցութիւնը տայ պ. Մէրանին համոզելու համար:

—Ոհ, ստիպողական չէ: Դեռ ժամանակ շատ կայ այդ ծրագիրը իրագործելու: Դու հասկանում ես, որ ես չեմ կարող մտածել վերամուսնանալ, մինչև որ սուգի տարին չանցնի: Բայց վերջապէս, պէտք է պատրաստել ճանապարհները: Այդ նորատի աղջկան շատերը հետամուտ կը լինեն իր հարստութեան պատճառով: Հարստութիւնը այնքան մեծ դեր է խաղում այսօրուայ հարսանիքների մէջ...

Նա մի գլուխ խօսում էր և խօսում, ասելով այնպիսի կոտրիկ ֆրազներ, ուր կրկնում էին իր «նախկին վիշաք» և իր «նոր յոյսը» խօսքերը:

Յանկարծ, Լիւսիէնը վեր կացաւ և ընդհատեց նրան.

—Լսիր, սիրելիս, ինչ որ պէտք է քեզ ասեմ կարճ է և վճռական: Ոչ միայն ես գործ չեմ դնի իմ վարկս պ. Մէրանի մօտ որ դու նրա առաջ չնորհ գտնես, այլև երդւում եմ որ եթէ դու երբէք յանդգնութիւն ունենաս խնդրել օրինորդ ժաննի Մէրանի ձեռքը և եթէ նրա հայրը քեզ այդ ձեռքը տալու

յանցաւոր թուութիւնն ունենայ—և այդ անսպասելի է—ես կը հաղորդեմ օրերորդին տեղեկութիւններ քո անձի և կեանքի մասին:

Ժակը լարշօրէն դրեց միակնոցը նրան նայելու.

—Դու գժուում ես!

—Ոհ, ոչ! Դու ինձ խառնեցիր առաջներում քո ինտրիգներին և ես չէի կարող չը գիտեալ տիկին Ալվարի ասանջանքները: Այս անգամ, ես քո մեղսակիցը չեմ դառնայ: Եւ յետոյ, դադարեմք միմեանց հետ «դու»-ով խօսել, որ ծաղրելի է այնպիսի մարդկանց մէջ, որոնք չունեն ոչ մի հաս ընդհանուր մտածմունք և զգացում:

Ժակը նոյնպէս վեր կայաւ տեղիւ, երկու տղամարդիկ իրար դէմ յանդիման կանգնեցին: Ալվարը այսպէսն էր.

—Ախ, դու այդ ջահիլ աղջկայ շուրջն ես պտտում: Պէտք է յայտնէիր ինձ. դու հոտոտում ես օժիտը: Չեղբիցդ բաց թողնելով առաջինը: դու երկրորդի և տեւից ևս ըսկել:

Լիւսիէնը զանգը տուեց ծառային կանչելու համար և ասաց պարզաբար.

—Նաւակի ժամն է:

Ժակը շարունակում էր, զանելով իր ինքնավստահութիւնը:

—Դու կամենում ես կրտսերի միջոցով հանել վրէժդ անդրանիկի յոյց տուած արհամարհանքների մասին: Կը տեսնե՞ք, բարեկամս: Յայտնել ես նրան, այդ քո փոքրիկին, այն պչրանքը, որ անում էիր կնոջս: Դու կարծում էիր, որ ես ոչինչ չէի տեսնում: Մենք ծաղրում էինք քեզ միասին...

Ծառան երեւացել էր: Լիւսիէնը նշան արեց.

—Առաջնորդեցէք պարոնին:

Եւ երկու նոր թշնամիները ուղղեցին միմեանց մի վերջին ողջոյն:

Միայնակ, Լիւսիէն Հալանդը երկար ժամանակ ման եկաւ սրահում: Նրան անհանգստացնողը Ժակի վերջին խօսքերը չէին, Աննիին վերաբերեալ. այդ խօսքերը այնքան կոպտաբար սուտ էին, որ նա ոչ մի հաւատ չէր ընծայում նրանց: Բայց նա ինքըն իրան հարցնելով թէ ինչ պատճառով սլոպպէս վճռողաբար արտաքսեց իր նախկին բարեկամին, սկսում էր պարզ տեսնել իր սեպհական սրտի մէջ: Այն միակ միտքը թէ Ժակ Ալվարը կարող է մի օր կնութեան առնել Ժաննի Մէրանին, տակն ու վրայ էր անում նրան: Այսպէս, յաճախ անախտաբար պարագաներ պարզում են մեր զգացումները. միայնակ մեզ հետ, մենք նրանց կը պահէինք առանց ճանաչելու նրանց, ինչպէս թան-

կադին ոգիներ (essence), որոնց անուշաբուրումն մեզ անծանօթ մնացած լինէր:

—Արդե՞ք սիրում եմ նրան, ասում էր ինքն իրան: Սիրում եմ նրան այն աստիճան, որ չեմ կարող տանել նրա ուրիշի հետ ամուսնութեան հեռանկարը: Այդ միտքը որ պէտք է ինձ ուրախ դարձնէր իբրեւ իմ երիտասարդութեանս վերադարձը, խառնում է նրա քաղցրութեան՝ մօխրի մի օտարոտի համ: Նա նման է այն ծաղիկներին որ բուսնում են գերեզմանների վրայ: Նրանց ծննդեան տխրութիւնը իրանց մէջ է գտնուում: Միայն վեց ամիս է անցել Աննիի մահից և նրա յիշատակը չէ տալիս ինձ այն դառնութիւնը, որ գրուած է սիրոյ ամփոսանքներին...

Նա յիշեց այն վերջին պտոյտը լճի վրայ, երբ ջահիլ կինը հեռացրել էր իրանից: Նրա գորովանքը մատուցանելու համար նրան, որին դուրսէ այսօր սիրում էր: Եւ նա մտածեց:

—Չէ որ նա, Աննին, ուղեց այդ:

Միտքը յուզուած, նա իջաւ ծառաստանը: Երեկոն մօտենում էր դանդաղաբար: Գրեթէ կանոնաւոր ընդմիջումներով հով գեփիւօք փչում էր դաշտի վրայ:

Նա անցաւ դաշտերով և այգիներով: Յորենի կանաչ հասկերը, իւզոտ խոտը, ծաղկած պտղաբեր ծառերը հաստատում էին հողի բեղմնաւորութիւնը: Նա կանգ առաւ մի րոպէ ուրախանալով սպազայ հոնձների յոյսով: Ապա նա գնաց սարի կողմը, անտառի եզրը: Այդտեղ, երկու պատկանելի կաղնի գիւր բարձրացել էին դէպի երկինք իրանց կնճռոտ կոճղերով և հռժկու ճիւղերով: Նրանց տերեւները խառնում էին զարնանային կանաչին՝ պղնձի և ժանգի գոյներ. մատաղ տերեւները ծլում էին երբ դեռ նախորդ եղանակի տերևները չէին թափուել և լիւսսիւնը մտածեց.

—Այսպէս մեր նոր գգացումները չեն սպասում հոնքի մահուան՝ մեր մէջ ծաղկելու համար:

Նա մտածում էր ժաննի Մէրանին:

Նրա շուրջը, ամբողջ ընտելութիւնը զարուն էր ներշնչում: Կեանքը երգում էր խոտի ծիւերի և շագանակի մեծ ծառերի մէջ: Նա հասաւ մարմարեայ կոթողին, որ կիսովի ծածկում էր նոճիների շարքը. այդտեղ, նա կամեցաւ մտքերը հաւաքել, բայց մշակուող հողի անդադրում ժխորը հասնում էր մինչև դամբարանը և իր սրտում նա լսում էր կեանքի այդ մի և նոյն երգը, որ բարձրանում էր երկրից. միայն այդ երգը խառն էր ցանկութեան խանդալից տխրութեամբ:

—Այո, ասում էր ինքն իրան, այս երկիրը վերանորոգեց

Երիտասարդութեանս հետ գոյութեանս իմաստը, Եւ ես տանջ-
ւում եմ իմ ամուլ առանձնութիւնից: Ես չեմ կարող այլ ևս
ապրել առանց սիրոյ: Բոլոր ոյժերս, ամբողջ էութիւնս, աղա-
ղակում են դէպի այն տեւական և բեղմնաւոր սէրը, որ կը
հաստատի ուրախալի իրազարդութիւն իմ օջախում և կը յաւեր-
ժայնի իմ ցեղը: Ես պէտք է ապրեմ հողի այս անկիւնում,
կենդանութիւն տամ այս կալուածին, սովորեցնեմ իմ շուրջս
այս հեզ գիւղացիներին: Ապագայում, ես կը սովորեցնեմ իմ
երեխաներին հայրենի հողի առաքինութիւնը: Եւ իմ կեանքը
այսպէս գեղեցիկ կը լինի...

Նա սկսեց ժպտալ ժաննիի պատկերը իր սրտումն էր: Նա
գիտէր որ ժաննին սիրում էր իրան: Չէ որ Աննին իմաց էր
տուել և չէ որ ուրիշ մանր ու նպաստաւոր նշաններ էլ հաս-
տատում էին հանգուցեալի այդ վերջին խօսքերը: Այդ լռակեաց
սէրն է—սէրը, որով ոչ մի սիրուած հեղ ազատ չէ սիրուելուց
—որ, քիչ քիչ, նուաճել էր նրան: Մի նոր թարմութիւն զար-
դարում էր նրա զգացումները: Անցեալի ոչ մի դառնութիւն չէր
մնում նրա մէջ, ինչպէս այդ պատահում է այն մարդկանց, ո-
րոնք շատ են զուարճացել և ապա չնչում են ընտանեկան գո-
րովանքի մէջ թառամած երկրի կծու բոյրը: Աննիի յիշատակն
անգամ քաղցր էր իրան: Մի խորհրդաւոր օրէնքով, որ ցոյց է
տալիս մարմնաւոր կասկերի տեւական կարեւորութիւնը, մենք
մոռանում ենք աւելի շուտ այն կանանց, որոնց սիրել ենք ա-
ռանց ունենալու: Նրանք մշուշապատ են դառնում, ապա ջնջը-
ւում մեր յիշողութիւնից, որ այլ ևս վշտալի չեն դարձ-
նում: Զիրականացած սէրը չէ պեղում խոր գծեր, ինչպէս այն
թեթիլ երկաթէ խոփերը, որոնց ձեւիչը քիչ հող է բարձրաց-
նում:

Երբ արեւը սկսեց անցնել սարի ետեւը, Լիւսիէնը վերա-
դարձաւ գղեակը: Նա գնում էր կայտառ մարդերի եզրով:
Բնութեան գեղեցկութիւնը սիրուում էր երեկոյի մէջ: Աչքե-
րով, նա կրանում էր ամեն ինչ: Եւ նա ըմպում էր զով գե-
փիւռը, որ հոսում էր դաշտի վրայ: Նա գրեց ձեռքը կրծքին,
որը կարծես ուռչում էր դարունքից: Եւ նոյն իսկ այդ ուռած
սիրտը նրան թուած նեղ և անկարող բովանդակելու իր ակըն-
կալած համակ երջանկութիւնը:

VIII

Լիւսիէն Հալանդ, մտնելով պ. Մէրանի կաբինետը, մրմըն-
ջաց, նկատելով վերջինիս տխուր դէմքը:

— Ես տեսնում եմ, որ օրիորդը մերժել է:

Նախընթաց օրը, նա խնդրել էր Ժաննիի ձեռքը, Ժակ Ալվարի հետ ունեցած կռուից ի վեր մի ամսից աւելի էր անցել: Պ. Մէրանը ընդունել էր նրան գորովալիք ուրախութեամբ և այս խօսքերով:

— Ես ձեզ սպասում էի վաղուց. այլ ևս յոյս չունիւ չէնց որ դուք վերադարձաք այս երկիրը, պարոն Լիւսիէն, ես ընդունեցի ձեզ, իբրև մի որդու: Դուք գիտէք իմ համակրութիւնս. ես գիտեմ, որ աղջիկս երջանիկ կը լինի, ես նրանից բացի այլ ևս ոչ ոք չունեմ: Պէտք է նրան տալ երջանկութիւն երկուսի համար, իմ խեղճ Աննիի համար... Վերադարձէք վաղը. ես կը տեղեկացնեմ տիկին Մէրանին և կը խօսեմ Ժաննիի հետ:

Լիւսիէն յիշում էր որ Ժաննին երբեմն նշանախօս նախուածքներ և վարձուներ ունէր. նա յիշում էր Ալիւլիի վարդերը, որ նա տարել էր հետը. նա յոյս էր կապել և սպասում էր խաղաղութեամբ: Երբ նա տեսաւ պ. Մէրանի վշտալին դէմքը, նա հասկացաւ և մեծ ցաւ գգաց:

Պ. Մէրանը բռնել էր նրա ձեռքը և ասում էր.

— Ես չեմ հասկանում: Երէկ երեկոյեան ես նրան իմացի բարի լուրը: Ես ակնկալում էի տաջուց նրա զարմացքը և հաճութիւնը: Իմ տանս այլ ևս բնաւ ուրախութիւն չը կայ. ես մտածում էի, որ երէկ աղջիկս կը ծաղկէր, բայց նա գունատուեց, ինչպէս այժմ դուք, նա ինձ պատասխանեց մեղմիկ, այնքան ցածր, որ մայրը չը կարողացաւ լսել. «Ոչ, ոչ, անկարելի է. ես կամենում եմ ձեզ հետ մնալ, ինձ համար այստեղ լաւ է...»: Ես պնդեցի, ես ասացի թէ որքան յարգում եմ ձեզ և ծերութիւնս ապահովեալ կը լինի: Ես նրան նայում էի. նա խոշոր արտասուք ունէր աչքերում: Ապա նա խոյս տուեց պարտէզը, ես հետեւեցի նրան. նա լացում էր և չէր ուզում միտթարուած լինել...

— Ոհ, ասաց միայն Լիւսիէնը:

Նրա սիրտը աղէկաւոր էր լինում և նա խօսք չէր գտնում: Բաց պատուհանից նա նայում էր տիկին Մէրանի սիրեցեալ ծաղիկալ վարդենիներին առանց նրանց տեսնելու: Նա մտածում էր որ ջահիլ աղջիկների սրտերը տարօրինակ են. նա հարցրեց վեհերոտութեամբ.

— Արդե՞ծք նա ինձ շահասիրուած չէ համարում: Զեր հարստութիւնը հէնց յետաձգել էր մինչեւ այժմ խնդիրքս, հաւատացնում եմ ձեզ:

— Նա մինչև անգամ այդ մասին չէ մտածել. ոչ ևս ես. ուրիշ բան կայ, որ մենք չը գիտենք:

Լիւսիէնը խորհում էր: Այդ ծանրակշիւ ժամին, երբ նա վստահ էր պ. Մէրանի դաշնակցութեան վրայ, նա որոնում էր իր անցեալում այդ անակնկալ վշտի պատճառները.

— Յիշում եմ, ասաց նա, այն երեկոն, երբ ես ընկերացել էի տիկին Ալվարին լճի վրայ պտոյտ անելու: Օրիորդ ժաննին մեզ յանկարծ թողեց: Նրա մեռնող քոյրը, այնքան ընտիր և առաքինի, մեծ կարեկցութիւն էր ներշնչում ինձ: Իր ամուսնութիւնից առաջ, ես արդէն նախատեսում էի նրա մեղամաղձական ճակատագիրը: Կարեկցութիւնից՝ գորովանք, ճանապարհը կարճ է: Այժմ այլ եւս ոչինչ չը գիտեմ: Ջեր դուստրը՝ Աննին, ինքն այդ երեկոյ ցոյց տուեց ինձ երջանկութիւնս, խօսելով ժաննիի մասին: Ասացէք նրան այդ: Եթէ նա գիտենար որքան եմ սիրում իրան: Թող նա նախանձոտ չը լինի՝ կարեկցութեան մի զգացումի վերաբերմամբ, թէև նոյն իսկ կրքոտ զգացումի: Բայց գուցէ, այդ չէ պատճառը: Գուցէ սխալում եմ...

Նրա մտքով անցաւ ժակ Ալվարը. գուցէ սա, առաջ տանելով իր ծրագիրը, պատրաստել էր նրա յաջողութիւնը զրպարտելով իր հին բարեկամին:

Պ. Մէրանը ձեռքով յողնած շարժումն արեց.

— Այո, գուցէ այդ է. այն երեկոն, որի մասին խօսում էք, ժաննին վերադարձաւ արտասուելից: Եթէ նա սիրում է, նա կը համաձայնի մոռանալ:

Եւ իր ձանձրացած ժպտով, նա աւելացրեց.

— Ձահիր աղջկերքը տալիս են իրանց սիրտը ընդ միշտ: Մենք, տղամարդիկս, այդ մասին շատ չենք մտածում: Նրանք իրաւունք ունեն պահանջկոտ լինելու: Բայց ժաննին արի և բարի է: Եթէ միայն այդ է, նա կը համաձայնի, կարծում եմ: Եւ սակայն այդ է՝ նա զգայուն է, բայց ոչ բնաւ զգայասէր: Նա Աննիից աւելի լաւ է հասկանում կեանքը և մարդկային զգացումները: Չը գիտեմ, պէտք է նրա հետ խօսել:

— Այո, համաձայնեց Լիւսիէն, ես կամենում եմ պաշտպանել երջանկութիւնս: Այնքան մոռացուած կապեր ինձ պահել են հայրենի հողում և այժմ ինձ թւում է, որ միայն ժաննին ինձ կապում է այս տեղերին: Կամենում էք որ ես խօսեմ նրա հետ:

— Դուք նրան կը գտնէք գերեզմանատան: Նա ծաղիկ փունջեր է դնում իր քրոջ գերեզմանի վրայ: Պ. Ալվարը մեզ ուղարկել է հազուագիւտ ծաղիկներ Աննիի համար: Մի ամսից ի վեր, նրա առաքումները շատանում են. նա գրում է կնոջս, ժաննիին գրելով սրտայոյզ նամակներ: Այլ եւս նախկին Ալվարը չէ:

Լիւսիէն Հալանդը անազնութիւն կը համարէր յայտնել պ. Մէրանին, որ ինքն գիտէր Ալվարի այդ նոր վարմունքի պատճառները: Բայց նա սրտի սեղմումն ունեցաւ մտածելով ժակի խաւարին ճարպիկութիւնների մասին:

— Գնացէք, ասաց պ. Մէրանը վեր կենալով:

Եւ մի ծանրաբարոյութեամբ, որ նա չէր տալիս իր խօսքերին Աննիի մահից առաջ.

— Թող Աստուած օգնէ ձեզ՝ տայ Աստուած, որ դուք վերադառնաք աղջկանս հետ, իբրեւ երկու նշանածներ...

Ժաննի Մէրանը միայնակ էր Մէնթօնի գերեզմանատանը: Խոնարհուած Աննիի գերեզմանի վրայ, մարմարեայ հրեշտակի մահարձանով, նա խոսնում էր շուշանները յամբիկներին: Խորասուզուած իր տխուր մտախոհութիւնների մէջ, նա ոչինչ չէր տեսնում իր շուրջը, ոչ առաւօտեան լոյսի շողերով փայլող սարերը, ոչ զառիթափի դալար մարգերը, որտեղից նայուածքը տարածուած էր անչարժ և լոյսի բաժակի նման լճի վրայ: Նա չը լսեց ծառուղու աւազի ճոճոցը Լիւսիէն Հալանդի ոտքերի տակ: Նա սարսռեց, երբ կանչուեց իր անունով:

— Օրիորդ Ժաննի...

— Դհւք, ասաց նա:

Նա մտածում էր Լիւսիէնի մասին և սա այդտեղ էր: Երէկուանից ի վեր նա չարունակ մտածում էր այս մասին: Սփռելով ծաղիկները, նա դարձեալ մտածում էր նրա մասին, մոռանալով հանգուցեալին:

Որովհետեւ երկուսն ևս չիոթուած էին, չը նկատեցին իրանց փոխադարձ յուզմունքը: Լիւսիէնը ասաց.

— Ես կամենում էի ձեզ հետ խօսել: Ես տեսայ ձեր հօրը, նա ինձ ուղարկեց ձեզ մօտ:

Ժաննին թողեց որ ձեռքից ընկնեն շուշանները և յամբիկները, ինչպէս մի ժամանակ Աննին թողել էր վարդերը լսելով գրեթէ համանման խօսքեր, որ ժակ Ալվարը արտասանել էր: Սակայն, շուտով արիաքաժ, նա պատասխանեց հաստատ, գրեթէ վայրագ ձայնով.

— Ոհ, ոչ, այդ աւելորդ է: Ես գիտեմ ինչու էք գալիս: Ես տուել եմ պատասխանս հօրս: Ես չեմ կամենում ամուսնանալ... ոչ որք հետ:

Եւ նրա ձայնը յանկարծ մեղմացաւ աւելացնելու համար.

— Ես չնորհակալ եմ ձեզանից, որ ինձ էք ընտրել, պ. Լիւսիէնը: Ափսոսում եմ:

Լիւսիէնը տանջանք զգաց և այդ վիշտը անդամալուծում

էր նրան: Նա միշտ յարդել էր ուրիշների մտածմունքը, ուստի և հարցնում էր իրան, արդե՞ք անփափկանկատութիւն չի լինի պնդելը: Ժամանին իրան չէ սիրում. ուրեմն էլ ինչի համար փորձել համոզել նրան: Լիւսիէնը ցանկութիւն զգայ փախչել, գնալ շատ հեռու, հեռու նրանից և հեռու այս երկրից, ուր անտարակոյս, նա չէր կարող երջանիկ լինել: Մի մութ նախազգացումն յետ պահեց նրան. «Նա մի գաղտնիք ունի. կամենում եմ այն իմանալ, եթէ ինձ համար նոյն իսկ անգութ լինի: Առաջներում, նա ինձանից խոյս չէր տալիս»:

Նա ջանք արեց խօսքը վերսկսելու.

— Լսեցէք, ժամանի, այս րօպէին դուք իմ երջանկութիւնս էք փշրում և գուցէ նաև ձերը: Ոհ, անշուշտ, դուք կը հանդիպէք ուրիշ երկտասարդների, որոնք ինձանից լաւ կարող են ձեզ դուր գալ: Ես մնապարծութիւն չունեմ այլ ևս: Միայն ես ձեզ սիրում եմ:

Նա խոնարհել էր գլուխը և ոչինչ չէր ասում: Նրա մազերի մութ, չէկ գոյնը փայլում էր արևի մի շողով: Թւում էր թէ նա նայում է գետին ընկած ծաղիկներին: Լիւսիէնը շարունակեց.

— Ես չէի կարծում երջանիկ լինել. ժամանի, երկար ժամանակ ես վատ հասկացայ կեանքը և՛ երկտասարդութիւնը և՛ սէրը: Վերադառնալով իմայինների այս հին հողի վրայ, ես կարծեցի թէ նորից ոյժ և ուրախութիւն եմ գտել: Զեղանով ես յոյս ունեմ նորից գտնել սիրտս: Պէտք չէ որ դուք կասկածէք այս սիրտը և ինչ որ մտել է նրա մէջ ձեզանից առաջ: Ես այլ եւս չեմ յիշում այդ, և սակայն վատ զգացումներ չէին. դրանք անցողական և թոյլ մտածմունքներ էին, որոնք չքացել են: Այժմ, նրա մէջ միայն դուք կաք: Եւ ընդ միշտ, եթէ դուք կամենաք, կեանքս կը կերպարանափոխուի և ես կը ջանամ որ ձեր կեանքն եւս լինի կատարելապէս վճիռ և հաճելի: Ես ջանկալի եմ այն օրից որ սիրում եմ ձեզ, այնքան ջանկալի, որ ինձ այլ եւս չեմ ճանաչում: Ես այնքան յոյսեր ունեմ եթէ սակայն դուք կամենում էք... Եթէ չէք կամենում, ես կը գնամ: Ես ձեզ վերստին տեսնելու քաջութիւնը չեմ ունենայ: Ասացէք մի խօսք: Ես կանեմ ինչ որ դուք կորոշէք, միայն ես ձեզ սիրում եմ:

Գրեթէ անլսելի ձայնով, միշտ վայրագ, ջանիլ աղջիկը մրմնջաց.

— Ոչ, դուք ինձ չէք սիրում: Դուք այդ լաւ գիտէք: Դուք չը պէտք է այդ խօսքերը այստեղ ասէիք. այդ վատ է:

Այդ ժամանակ Լիւսիէնը նկատեց որ Աննիի գերեզմանն այդտեղ էր, իր ոտքերին: Եկած լինելով իր սիրոյ համար, նա

Նա միայն ժամնիրին էր տեսել, Եւ ճշմարիտ, Նա մի օտարոտի տեղ էր ընտրել իր խոստովանութիւնների համար։ Ութ ամիս հազիւ անցել էր այն օրից՝ որ թաղել էին խեղճ մեռեալին, և նոր ծաղիկների նման նոր զգայուններ ծլում էին արդէն Նրանց սրտերում, որոնք սիրել էին Նրան։ Ժամնիրն յանդիմանում էր Նրան իր մոռացկոտութիւնը, արդեօք ինքն եւս իր հերթին չի մոռացուի։ Միթէ ամիսներով է չափւում այն յաւիտեանականութեան տարածութիւնը, որ մենք տալիս ենք խօսքերով մեր սէրին։ Եւ Նա մտածում էր. «որեւի՞ն ողորմելի և փոփոխական սիրտ ունեմ։ Եւ սակայն այս երեխան որ հանգստանում է անտուածային խաղաղութեան մէջ, ինձ ոչ մի բան չէ յանդիմանում, ապահով եմ։ Նա հեռացնում էր ինձ իր վշտալի շաղից։ Սէրը չէ տեսում առանց սէրի։ Մի բարեպաշտ յիշողութիւն է մնում ինձ Նրանից և ոչ այն կլանող դառնութիւնը, որ ծնւում է կորած գգուանքներից։ Ես, աւելի լաւ, կը կանչեմ Նրան իբրեւ մի սրբի և կը հայցեմ Նրա բարեխօսութիւնը, որի իշխանութիւնը կը նպաստէ իմ այսօրուայ երազին։

Նա լսել էր այս բաները մտածելիս։ Եւ, գիւղական այս խաղաղ գերեզմանատնում, լոյսի մէջ լսւում էր միջատների բզդոյը, ջերմ օրերի այդ կենդանի անորոշ ժխորը։

Նա խզեց վերջապէս այդ լռութիւնը, որ երկարանում էր և նեղացնում երկուսին էլ։

— Ժամնիր, Նա որ այդտեղ է, այդ օրհնակ հողի տակ, եթէ կարողանար վեր կենալ գերեզմանից, քեզ կաղաչէր ինձ հետ։ Ես Նրան տեսայ վերջին անգամ, լճի վրայ. յիշում էք, Ժամնիր. դուք չը կամեցաք գալ։ Նա խօսեց ինձ ձեր մասին. Նա հակեցնում էր իմ սիրտը դէպի ձեզ։ Նրա իղձերը կատարուեցին, բայց ինձ միայն վիշտ պատճառելու համար։ Այդ րուպէին, ճիշտ է, ես դեռ չէի մտածում ձեզ սիրահարական մղտքերով։ Դուք կարող էք նայել սրտիս մէջ. շատ թշուառութիւններ կան, բայց սուտ չը կայ։ Ես գուշակել էի Նրա տանջալի կեանքը, Նրա հիասթափութիւնները։ Այդ վիշտը՝ որ ես զգում էի, ինձ սաստիկ կարեկցութիւն էր ներշնչում։ Առաջներում, մայրս երեւակայել էր, որ Աննին իմ կինը կը լինի։ Երեխայութեան քաղցր յիշողութիւնները ճնշում էին ինձ։ Ժամնիր, ես չեմ կարծում որ այդ սէր լինէր. Ես բնաւ չեմ կարծել այդ։ Ես չը գիտեմ այդ լաւ բացատրել։ Սիրել, նշանակում է ցանկանալ, կամենալ առնել և տալ, առնել մի կեանք և տալ քոնը։ Ես ոչինչ չէի ցանկանում Աննիի մօտ, եթէ ոչ մի փոքր երջանկութիւն իր աչքերում և առողջութիւն՝ իր գունատ թշերի վրայ։ Բայց ինձ համար, ես ոչինչ չէի ցանկանում...

Եւ տեսնելով որ ժաննին չէ պատասխանում, նա աւելացրեց.

— Եթէ դուք կամենում էք ինձ սիրել, ես ձեզ կը խնդրէի նախանձոտ չը լինել, ես անցրել եմ երեսունը արդէն երկու տարի կայ, ես գիտեմ մարդկային զգացմունքների արժէքը, Դուք կարող էք ինձ հաւատալ երբ ես ձեզ ասում եմ որ սիրտս երիտասարդ է, որ երբէք այնպէս չէ բարախել ինչպէս այժմ, Ձեր առաջ իմ անցեալը ջնջւում է, եւ ձեր քոյր Աննին, եթէ մեզ տեսնէր, կուրախանար, ես ամեն կերպ հոգ կը տանեմ, որ դուք միշտ երջանիկ լինէք, ես այնքան ապահով կը լինեմ մեր երջանկութեան համար, Ձեք կամենում... ժաննի, Ձեք կամենում...:

Նա խօսել էր խիստ քաղցր և ջերմ ձայնով, փոքրիկ ընդհատում թարողութեամբ, աչքերը գետնին յառած և ոչ բարձրացրած ջահիլ աղջկայ վրայ, Որովհետեւ վերջինս ոչինչ չէր ասում, չարժանէր չէր անում, նա որոշեց գնալ, Վերջացել էր Այլ ես ոչ մի խօսք չէր գալիս նրա շրթունքներին, եւ մի ծուկը դրեց մարմարէ շիրիմի վրայ և բռնեց ժաննիի ձեռքը խորին յուզմունքով.

— Որովհետեւ դուք չէք կամենում, մնաք բարեւ, ժաննի, ես գնում եմ:

Եւ նա վեր կացաւ. գնալու: Նա նրան նայեց մի վերջին անգամ, Նա նրան տեսաւ արտուստաթոր, նա ձգել էր նրա վրայ, որ մեկնում էր, այնպիսի մի գորովալիր նայուածք, այնպիսի մի սրտաճմլիկ նայուածք, որ նա նորից բռնեց նրա ձեռքը.

— Դուք ինձ սիրում էք, ժաննի, և դուք թողնում էք որ ես գնամ:

Ժաննին հեծկլտում էր նրա թիկերում և չէր կարողանում խօսել, իսկ նա կրկնում էր քաղցր յուսոյ մէջ.

— Ես ձեզ սիրում եմ. ես միայն ձեզ եմ սիրում, ժաննին կարողացաւ միայն մրմնջալ.

— Ես չեմ կարող, ես չեմ կարող: Եթէ դուք իմանայիք...

Բայց նա, լրջաբար, աջակցեց նրան.

— Ժաննի, պէտք է ինձ ասել, Գաղտնիք մի պահէք և մի օպանէք մեր երջանկութիւնը:

— Ոչ, ոչ, ես չեմ կամենում ասել:

— Կամենում էք որ ես ձեզ հարցաքննեմ Պատասխանեցէք ինձ: Հաւատում էք որ ձեզ սիրում եմ:

Նա հակեց գլուխը:

— Եւ դուք, ժաննի, սիրում էք ինձ:

Նա ժպտաց իր արտասուքի մէջ և այդ ժպիտը ցոյց էր տալիս թէ ինչպէս նա սիրում էր նրան վաղուց:

—Արդեօք Աննիի պատճառով է որ դուք չէք ուզում, նա արտասանեց արագարար:

—Այո, բայց այն չէ, ինչ որ դուք էք կարծում, Լիւսիէնը դարմայաւ...

—Դուք երկմիտ չէք իմ բարեկամութեան մասին գէպի Աննին. այնպէս չէ՛, Ուրեմն ի՞նչ է, ես չեմ կարողանում գուշակել:

Ժաննիի արտասուքը չէին հոսում այլ ես նա մտմտում էր.

—Ես չեմ համարձակում, ասաց նա վերջապէս:

—Ես յանցաւոր եմ եղել Աննիի դէմ. ես արժանի չեմ երջանկութեան. այդ պատճառով չեմ էլ ուզում:

Նա աշխատում էր հասկանալ և միշտ բռնած ունէր մատաղահաս աղջկայ ձեռները.

—Ժաննի, ես բոլորովին ապահով եմ ձեր վրայ: Դուք ձեզ երեսկայական յանդիմանութիւններ էք ուղղում: Մտածեցէք մեր երջանկութեան մասին, որին յոռի տեսիլներ չեն կարող խոչընդոտ լինել:

Ժանին յետ քաշեց ձեռներից մինը և յենեց մարմարեայ մահարձանին:

—Լաւ, ես ամեն բան կը յայտնեմ ձեզ: Դուք ինձ կը ներէք: Ես այլ եւ դժբախտ լինելու քաջութիւնը չունեմ:

—Ոհ, ես ներում եմ ձեզ առաջուց:

Երկուսն էլ ժպտային, որպէս թէ արդէն սկսում են նկատել ուրախութեան ապագան: Սակայն ժաննին դեռ վարանում էր:

—Հեշտ չէ պատմելը, ասաց նա այն ծիծաղուն արտայայտութեամբ, որ սովորաբար տալիս էր նրա դէմքին արթուն ցնծութեան հրապոյր:

Կարմրատակելով, նա շարունակեց.

—Դուք յիշում էք տիկին Ֆերրէզիին: Քրոջս ամուսնութիւնից առաջ, ես կարծեմ նկատել էի մի քիչ... ծուռ յարաբերութիւն այդ կնոջ և ժակ Ալվարի մէջ: Իմ առաջ շատ էլ չէին քաշում. ես դեռ երեխայ էի: Սակայն ես գիտէի արդէն սիրել: Դուք գտնում էք ես խելօք չէի: Աննին ոչինչ չէր նկատում. նա ապրում էր երազի մէջ: Ես կամեցայ իմացնել նրան. ես վախում էի որ չը վշտացնեմ նրան: Մի երեկոյ, ընտրութիւնների երեկոն, ես սկսել էի, բայց ճիշդ այդ րոպէին դուք հասաք: Յետոյ ես լաւ տեսայ, որ պարտաւոր էի ասել նրան այդ բաները: Այդ կինը այնքան տանջել տուեց նրան... Ոհ, այդ

Ժակը, ես արդէն ատում էի նրան, գրեթէ նոյն չափ, ինչքան այժմ:

Լիւսիէնը ցոյց տուեց զետնի վրայ փռուած ծաղիկները.

— Այս ծաղիկները նա է ուղարկել:

— Ոչ, նրա ծաղիկները ես դէն եմ ձգում. ես այդ չեմ ասում ոչ ոքի: Նրա կեղծաւոր նամակները նոյնպէս դէն եմ ձգում... Բայց ես դեռ չեմ հասել ամենադժուարին տեղը...

Նա հառաչեց, և արիւրար աւարտեց.

— Եթէ ես զգուշացրած լինէի Աննիին, անշուշտ, նա չէր կամենայ ամուսնանալ Ժակի հետ: Այն ժամանակ նրան դուք կը սիրէիք. ինձ դուք մինչև անգամ չէիք էլ նայում այդ ժամանակ: Այդ ինձ շատ մեծ վիշտ պատճառած կը լինէր: Եթէ ես լռեցի, գուցէ որովհետեւ մտածում էի ձեր մասին: Այժմ հասկանում եք: Երկիւղ եմ կրում, ո՛հ, երկիւղ եմ կրում: Աննիի երջանկութիւնն էք դուք ինձ առաջարկում: Դուք լաւ տեսնում եք այժմ որ չեմ կարող...

Նորից նա լացեց հեծկտանքով: Լիւսիէնը առաւ նրան իր թեւերի մէջ, և նրանից աւելի մեծ լինելով, նա յենեց իր կրծքին այդ թանկագին գլուխը.

— Ժաննի, մի վախէք: Աննին սիրում էր ընդ միշտ և դուք գիտէք որ ինձ չէր սիրում: Ես ձեզ սիրում եմ. ձեր խղճահար հոգու համար ես աւելի եմ սիրում ձեզ:

Ժաննին թեքուել էր Լիւսիէնի վրայ և սա զգում էր նրա ճկուն իրանը ու զմայլում էր նրա մուգ պղնձագոյն ցօլք ունեցող վարսերով, շողշողուն ծոծրակով: Նա ցանկութիւն զգաց կռնակ և համբուրել նրան, բայց չը կամեցաւ խռովել մի գըզուանքով իր երկչոտ նշանածին: Նա տեսնում էր իրանց ոտքին մարմարեայ չիւրիմը և իրանց վերեւ, սիւնի վրայ, յարուածիւն աւեանող հրեշտակը: Մինչ ժաննին, դեռ սգազգեստ, լացում էր ամբողջովին սիրահար՝ իր թեւերի մէջ, նա մտածում էր, որ արեւով հեղեղուած՝ մեռնախների այդ դաշտի մէջ, իրանց զոյգը հանդիսանում էր իւրեւ նշանաբան կեանքի, տեւականութիւն ցանկութեան, այն անսահման տեւականութեան ցանկութեան, որ յայտնում էր հրեշտակը: Նա զգում էր իր երիտասարդութիւնը, որ լցնում էր նրան անհուն յոյսով. նա կ'երկարաձգի իր ցեղը, նա իր հերթին մարդիկ կը ստեղծի: Մի և նոյն ժամանակ նա զգում էր մի խորին գորովանք դէպի այդ հեզ և արի երեխան, որ անձնատուր էր լինում իրան:

— Ժաննի, մի լացէք:

Սա բարձրացրեց գլուխը: Այլ ևս նա չէր լացում, բայց իր

պայծառ աչքերը, դեռ թաց, փայլում էին ցօղերով շաղախուած այն վարդերի նման, որ շողշողում են արշալոյսին, իբրեւ մարգագետինների թանկագին քարեր։ Նա նայեց Լիւսիէնին ժպտուն՝ և որովհետեւ մի վերջին արտօսք հոսում էր այտի վրայ.

— Այդ ուրախութիւնից է այժմ, ասացի.

Ծառուղիի ծայրին, պ. և տիկին Մէրանները նկատեցին նրանց միասին վերադառնալիս.

— Լաւ է, շատ լաւ է, հաւանում էր բարի տիկինը.

Արիւնը խիել էր նրա երեսին, որովհետեւ ամբողջ առաւօտը գործ էր դրել բարձրացնելու իր սիրելի ծաղիկների տակ և տնկելու նորերը աշնանային ծաղկման համար։ Նա հանգստանում էր՝ կտրելով վարդեր սրածի ծաղկամանների համար.

Նրա ամուսինը, որ աւելի զգայուն էր դարձել Աննիի մահուանից ի վեր, խանդաղատում էր.

— Նայի՛ր նրանց, փեսան աւելի մեծ, աւելի թուխ է, իսկ հարսնացուն չէկ է։ Լաւ զոյգ են կազմում.

— Այո, ճշմարիտ է, հաստատեց կինը առանց աչքերը բարձրացնելու.

Եւ մի հարուածով նա կտրեց մի ճիւղ.

Սակայն Լիւսիէնը Մէրանների գեղեցիկ կալուածի պատճառով, որից անցնում էին, ասում էր իր ջահիլ նշանածին.

— Դուք գիտէք ժաննի, իմ բոլոր ունեցածս Ավիւլինէ.

Նա կտրեց նրա խօսքը.

— Երբէք այդ տեսակ բաների մասին չը խօսենք։ Աննին ասում էր թէ հարստութիւնը մի առիթ է աւելի բարիք գործելու համար.

Երբ բոլորովին մօտեցան, տիկին Մէրանը առաջացաւ զէպի երիտասարդը, առանց զարմացքի, իր կտրիչը ձեռքին.

— Ո՛հ, պարոն Հալանդ, ես միշտ մտածել էի, որ դուք կամուսնանաք աղջիկներիս մէկի հետ.

Պ. Մէրանը սեղմեց նրա ձեռքը և նրա աչքերը արտայայտում էին նրա համակրութիւնը.

— Այժմ, ես այլ ես չեմ վախում տարիներից, ես կը յենուեմ ձեր երիտասարդութեան վրայ.

— Այո, ասաց Լիւսիէնը, ճշմարիտ է, ես երիտասարդ եմ Երջանկութիւնն է այդ.

Ծերունին աւելացրեց ծանրախոհ.

— Հայրենի հողն է, Յիշում էք հսկայ Անտէյի, Երկնքի և Երկրի որդւո լեղենդի մասին։ Նա կուռում էր Հերկուլի զէմ.

Ամեն անգամ որ ոտքը դիպչում էր Հողին, իր մօրը, նա իր մէջ մի նոր ոյժ էր զգում: Մարդիկ այդպէս էին: Վերադառնալով հայրենի հողի վրայ, նրանք ստանում են անցեալ գանձերը և հաւատ՝ ապագայի մէջ, որովհետեւ նրանք այդտեղ գտնում են նախնիքների ոգին և նրանք հասկանում են, որ ամեն մի տեւական գործ անցնում է մի մարդի կեանքից....

Թարգմ. Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Վ. Ե. Բ. Զ.